

Povijesni sadržaj u udžbeniku prirode i društva za četvrti razred osnovne škole

Badžoka, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:725773>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje

Matea Badžoka

**Povijesni sadržaj u udžbeniku prirode i društva za
četvrti razred osnovne škole**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje

Povijesni sadržaj u udžbeniku prirode i društva za četvrti razred osnovne škole

Diplomski rad

Student/ica:

Matea Badžoka

Mentor/ica:

Doc.dr.sc. Tamara Kisovar Ivanda

Zadar, 2023.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Matea Badžoka**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Povijesni sadržaj u udžbeniku prirode i društva za četvrti razred osnovne škole** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 13. listopada 2023.

SAŽETAK

Povijesni sadržaj u udžbeniku prirode i društva za četvrti razred osnovne škole

Spoznavanje orijentacije u vremenu omogućuje učenicima lakše usvajanje znanja o povijesnim sadržajima. Poznavanje povijesnog sadržaja u nižim razredima osnovne škole samo je mali korak u shvaćanju kompleksnih sadržaja koji slijede, a neki od njih su razumijevanje uzročno – posljedičnih veza koji su se događali u prošlosti, analiza povijesnih izvora i sl. U ovom je radu prikazan pregled povijesnog sadržaja u osnovnoj školi te usporedba tri udžbenika kako bi se vidjelo što pojedini autori smatraju bitnim za poučavanje u nižim razredima osnovne škole. Svi podatci prikupljeni su analizom znanstvene literature te promatrajući učenike u samom procesu spoznavanja. U ovom radu prikazana je početna diferencijacija povijesnog sadržaja u četvrtom razredu osnovne škole iz nastavnog predmeta priroda i društvo.

Ključne riječi:orijentacija u vremenu, povijesni sadržaj, nastavni predmet priroda i društvo

ABSTRACT

Historical content in the nature and society textbook for the fourth grade of primary school

Learning about orientation in time enables students to acquire knowledge about historical content more easily. Knowledge of historical content in the lower grades of primary school is only a small step in understanding the complex content that follows, and some of them are the understanding of cause-and-effect relationships that happened in the past, analysis of historical sources, etc. This paper presents an overview of the historical content in primary school and a comparison of three textbooks in order to see what some authors consider essential for teaching in lower grades of primary school. All data were collected by analyzing scientific literature and observing students in the learning process itself. This paper presents the initial differentiation of historical content in the fourth grade of elementary school from the subject of nature and society.

Keywords:orientation in time, historical content, subject nature and society

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. NASTAVA PRIRODE I DRUŠTVA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE 6	
2.1. Obrazovna važnost nastavnog sadržaja iz prirode i društva	10
2.2. Pojam vremena i snalaženje u njemu	14
2.2.1. Povijesni sadržaj, raspored i izbor nastavnih tema	20
2.2.2. Važnost zavičajne povijesti.....	26
3. ISTRAŽIVANJE.....	28
3.1. Metodološki pristup	28
3.2. Ishodi iz nastavnog predmeta priroda i društvo od prvog do četvrtog razreda osnovne škole 29	
3.2.1. Ishodi za prvi razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“	31
3.2.2. Ishodi za drugi razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“	34
3.2.3. Ishodi za treći razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“	36
3.2.4. Ishodi za četvrti razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“	37
4. USPOREDBA POVIJESNOG SADRŽAJA U TRI UDŽBENIKA PRIRODE I DRUŠTVA.....	39
4.1. Prikaz dvaju nastavnih jedinica povijesnog sadržaja	49
5. ZAKLJUČAK.....	66
6. LITERATURA.....	67
7. ŽIVOTOPIS	69
8. PRILOZI.....	70
9. PRILOŽENE ILUSTRACIJE	74

1. UVOD

Orijentacija u vremenu, pojam je koji pripada sadržaju nastave prirode i društva te s kojim se učenici susreću kroz cijelo svoje osnovnoškolsko obrazovanje te ju je bitno poznavati da bi se lakše snalazili u povijesnim sadržajima. Međutim u prva četiri razreda osnovne škole vrlo je važno postepeno razviti osjećaj za orijentaciju tj. bitan je raspored nastavnog gradiva koji će učenicima olakšati orijentiranje u vremenu pa samim time i učenje povijesnog sadržaja. Kada govorimo o rasporedu nastavnog sadržaja De Zan (2005.) navodi jedan od primjera koji učiteljima pomaže kako na što jasniji način prikazati orijentaciju u vremenu, a to je kronološko – progresivni, regresivni, regresivno – progresivni, biografski, monografski, kalendarski i drugi. Kada govorimo o pojmu vremena u prvom razredu moramo uzeti u obzir učenikovu dob tj. u razdoblju od šest godina djeca vrijeme doživljavaju subjektivno i egocentrično dok je iskazivanje poprilično neprecizno. Uvažavajući učenikove osobine moramo im približiti osjećaj za vrijeme tj. da vrijeme preciznije dožive. U tome izvrsno pomaže vremenska vrpca na kojoj se prikazuju pojmovi danas, jučer, sutra, dan, doba dana, dani u tjednu te godišnja doba. Sve od navedenog učenici trebaju usvojiti da bi prešli na poimanje vremena u drugom razredu koje je kompleksnije te obuhvaća pojam mjerenja. Ura odnosno sat glavna je jedinica za vrijeme koju kako navodi De Zan učenici trebaju doživjeti tj. treba ih dovesti u situaciju da dožive vrijeme od jednog sata. Osim ure u drugom razredu učenici mjere odnosno doživljavaju koliko traje minuta, sekunda te cijeli jedan dan. Nakon mjerenja kraćih vremenskih razdoblja učenici u drugom razredu savladavaju mjerenje većih vremenskih razdoblja kao što su kalendar, godina i nadnevak. Učitelji/ce upravo ovaj dio povezuju s ostalim predmetima, a posebno s likovnom kulturom tako da učenici i vizualno mogu doživjeti vremenska razdoblja. Potom u trećem razredu vrijeme se određuje pomoću većih vremenskih jedinica, a to su desetljeće, stoljeće, tisućljeće te sadašnjost, prošlost i budućnost. Učenicima kroz ovakvo poimanje vremena uvijek pomaže vremenska vrpca te se upotrebljavaju i kronološke tablice za lakše orijentiranje što je bilo prije, što je sada te što će tek biti. Osim vremena prikazuje se i kulturno - povijesni sadržaj koji je karakterističan za zavičaj u kojem se učenici nalaze. Prikazom orijentacije u vremenu u prva tri razreda osnovne škole primjećujemo da se važnost pridaje preciznijem doživljaju vremena, mjerenju vremena od najmanjeg pojma do najvećeg te određivanju vremena pomoću vremenskih jedinica. U tako integriranoj formi učenici lakše savladavaju pojmove koji im se predstavljaju dok u četvrtom razredu slijedi potpuna diferencijacija. U četvrtom razredu sadržaj u udžbenicima prikazan je na posve drugačiji način. Učenici/ce saznaju o društveno – povijesnoj prošlosti naše domovine Republike Hrvatske. Neke od tema su dolazak Hrvata, Tomislav – prvi

hrvatski kralj, borba za očuvanje samostalnosti te borba za hrvatski jezik, Hrvatska u svjetskim ratovima i jugoslavenskoj državnoj zajednici, osamostaljenje Hrvatske, Domovinski rat te uključenje Republike Hrvatske u međunarodnu zajednicu. Iako povijest kao nastavni predmet učenici imaju i u višim razredima osnovne škole ovi pojmovi su bitni za uvođenje u četvrtom razredu. „U tijeku školske godine uz povijesne sadržaje uvijek se vezuju prigodna tema te zato možemo razlikovati nekoliko skupina obljetnice, znamenite ljude, povijesne spomenike i druge. Uz uvođenje u shvaćanje vremena i vremenske orijentacije učenici/ce trebaju spoznati i određene nastavne sadržaje iz prošlosti svog zavičaja i domovine Republike Hrvatske“ (De Zan, 2005.). Možemo zaključiti kako se uvođenje povijesnih sadržaja o nastanku naše domovine i njenih simbola određuje progresivnim rasporedom te je važno da se uči upravo u četvrtom razredu nakon što su učenici/ce svladali orijentaciju u vremenu.

2. NASTAVA PRIRODE I DRUŠTVA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Priroda i društvo kao nastavni predmet u osnovnoj školi uči se od prvog razreda. Spomenuti predmet ustrojen je prema dokumentu pod nazivom *Nacionalni kurikulum (2019.)*. Dokument *Nacionalni kurikulum(2019.)* utvrđuje broj nastavnih sati koji će se odraditi u školskoj godini te što sve učenici trebaju spoznati u određenoj nastavnoj godini. Dakle, u prvom, drugom i trećem razredu osnovne škole nastava prirode i društva iznosi 70 sati godišnje, a u četvrtom razredu satnica se povećava te ona iznosi 105 sati godišnje. Kada to podijelimo u prva tri razreda učenici imaju nastavu prirode i društva dva puta tjedno, a u četvrtom razredu satnica je povećana te nastava iz spomenutog predmeta održava se tri puta tjedno. *Nacionalni kurikulum* sadržava zadatke, zadaće te sadržaj nastave prirode i društva. Osim spomenutih pojmova dokument po kojem se odvija nastava u školama sadrži i upute za učitelje/ce. „Učitelj ima slobodu primijeniti različite načine organizacije rada i učenja uz kombiniranje i grupiranje učenika kako bi što bolje iskoristio potencijale svih u razredu i osigurao uspjeh svakoga učenika i razvoj njegove osobnosti.“(Nacionalni kurikulum, 2019.) „Temeljem utvrđenih zadataka i zadataka nastave odabiru se sadržaji nastavnog predmeta priroda i društvo.“(De Zan, 2005:69). Dokument pod nazivom *Nacionalni kurikulum* osim što određuje sadržaje, zadatke i zadaće on uvelike pomaže učiteljima/cama u organizaciji nastave te omogućuje učenicima da u sklopu predmeta istražuju i opažaju na drugačiji način svijet oko sebe. „Priroda i društvo interdisciplinarni je nastavni predmet koji integrira znanstvene spoznaje prirodoslovnog, društveno – humanističkog i tehničko – informatičkog područja.“(Nacionalni kurikulum,2019.). Spomenuta interdisciplinarnost ovoga predmeta učenicima omogućuje shvaćanje znanosti putem istraživanja te upoznavanje života ljudi kroz društveno – humanističke znanosti. „U procesu učenja i poučavanja bitne su i spoznaje tehničko-informatičkoga područja što uključuje pravilnu, sigurnu i svrsishodnu uporabu različitih oblika tehnologije, a posebice informacijsko-komunikacijske tehnologije kao i stjecanje znanja, razvijanje vještine rada i umijeća uporabe tehničkih i informatičkih proizvoda u svakodnevnome životu, radu i učenju te razvijanje spoznaje o gospodarskim i etičkim vrijednostima ljudskoga rada.“(Nacionalni kurikulum,2019.) Učenici putem nastavnog predmeta priroda i društvo upoznaju i ljudsku djelatnost odnosno sve ono što su ljudi stvorili svojim radom te povezali s tehnologijom. Učenici su prvenstveno djeca koja su po svojoj prirodi znatiželjna, radoznala. Zanima ih svijet oko njih te ako im se omogući samostalno istraživanje

učenici će s velikom zainteresiranošću pristupati predmetu te biti odgovorni pojedinci u zajednici i doprinosti istoj. „Poticanjem prirodne radoznalosti, želje za učenjem i otkrivanjem svijeta oko sebe, učenik razvija zanimanje za prirodne i društvene pojave i odnose, usvaja ključna znanja i koncepte navedenih područja te razvija vještine i stavove za promišljen, aktivan i odgovoran osobni doprinos zajednici.“(Nacionalni kurikulum,2019.) Kao odgovorni pojedinci u društvu znati će kritički promišljati i orijentirati se u kojem smijeru žele ići i razvijati se. Uvođenjem nastavnog predmeta priroda i društvo u osnovnu školu bila je jedna od najvećih promjena. „Nastavni sadržaji obuhvaćeni ovom nastavom bili su prije u prvom i drugom razredu u sastavu nastave materinskog jezika, a u trećem i četvrtom razredu u sastavu nastavnih predmeta: prirodopisa, zemljopisa i povijesti.“(De Zan, 2005;47) (vidi tablicu 1.)Učenici u ovakvom obliku obrazovanja nisu imali detaljan opis gradiva te nisu imali pristup istraživanju koje je prijeko potrebno u nastavi prirode i društva. Kako se u prvom i drugom razredu priroda i društvo spajala odnosno bila usko povezana s materinskim jezikom postavlja se pitanje koliko su učenici shvatili gradivo koje su učili te koliko su ga bili u stanju primjeniti u svakodnevnom životu. Potom u trećem i četvrtom razredu priroda i društvo stapa se s tri različita nastavna predmeta, međutim, ako učenici nisu shvatili do tada obrađeno gradivo onda će im biti teško usvojiti gradivo koje je raspoređeno u tri nastavna predmeta. „Izdvajanjem sadržaja o okružju učenika, životnoj blizini u poseban nastavni predmet – priroda i društvo, nastojalo se dijete uvoditi u svijet stvari i pojava koji ga okružuje, i to primjereno njegovoj dobi, njegovim psihofizičkim mogućnostima. Cjelovitost nastavnog sadržaja, njegov opseg i dubina, promjenjivost i primjerenost sadržaja temeljna su načela ustroja nastavnog sadržaja predmeta priroda i društvo.“(De Zan,2005.) Kada učeniku koji je prvenstveno dijete izdvojimo određene sadržaje, kao u ovom slučaju, što se sve zbiva oko njega i što se sve svakodnevno događa oko njega, tada u njemu pobudimo znatiželju za istraživanjem, a upravo je istraživanje jedan od temelja za uspješno shvaćanje nastavnog predmeta priroda i društvo. Nastavni predmet priroda i društvo izrazito je kompleksan i sveobuhvatan. U svom sadržaju on spaja sve što se događa u životu ljudi i u njima. Učenje ovog predmeta u nižim razredima osnovne škole omogućuje učenicima da spoznaju svijet oko sebe te da se prema njemu s poštovanjem odnose. „Sadržaji i metode rada u nastavnom predmetu priroda i društvo trebali bi omogućiti da učenik/učenica u mlađim razredima osnovne škole spozna cjelovito okružje – prirodu i društvo. Zato su sadržaji i metode nastavnog predmeta priroda i društvo cjeloviti, sveobuhvatni – kompleksnije se u njemu susreću sadržaji o: neživoj i živoj prirodi, zemljopisu, povijesti, gospodarstvu, sociologiji, tehnici, kulturi, prometnom odgoju,zdravstvenom odgoju, zaštiti okoliša, humanim odnosima među spolovima i drugi.“(De Zan,2005;48) Kako bi nastava prirode i društva bila

učinkovita ne smijemo samo odrediti opseg gradiva koje će se podučavati nego je potrebno precizirati dubinu te kakvoću spoznaje do koje će se ići u pojedinom razredu pazeći na učenikove sposobnosti i mogućnosti. Kako bi znali odrediti dubinu spoznavanja potrebno je znati na kojoj umnoj razini su učenici, a po iskustvu i teoriji spoznaje određuje se kakvoća sadržaja iz spomenutog predmeta. „Učenici/učenice prvog razreda sposobni su opisati vanjsku pojavnost stvari i pojava – supstantivni stadij. Oni uočavaju, razlikuju, imenuju i nabrajaju pojedine predmete i živa bića iz svog okružja. U drugom razredu učenici/učenice uočavaju različite događaje, pothvate i promjene – akcijski stadij – što se događa tijekom dana, tjedna i godine. Učenici/ učenice trećeg razreda sposobni su povezati dvije pojave, razumjeti uzročno – posljedične veze – stadij relacije – među pojavama, kao i njihovu važnost za čovjekov život. Učenici/učenice četvrtog razreda mogu uspješno odvajati prirodne pojave od društvenih pojava – stadij kakvoće – i razumjeti razlike među njima.“(De Zan, 2005:52-53) Iz navedenog možemo zaključiti da su učenici u prvom razredu sposobni imenovati cvijeće koje vide oko sebe u prirodi, te razlikuju ptice selice od stanarica itd., učenici u drugom razredu u akcijskom su stadiju te oni razlikuju na primjer cvijeće što raste u proljeće od cvijeća koje se sadi u vrtu i primjećuju da ptice selice odlaze u jesen kada postaje hladnije te se vraćaju u proljeće kada postaje toplije. Potom učenici u trećem razredu u stadiju su relacije te primjećuju razlike u duljini dana, shvaćaju pojam temperature i na primjer povezuju padaline s ekološkim čimbenicima. U četvrtom razredu spomenuto je da učenici razlikuju i odvajaju prirodne i društvene pojave tj. u stadiju kakvoće učenici su u stanju spoznati da pod nastavom prirode i društva uče o živim i neživim stvarima, ali isto tako uče i o društvenim pojavama koje se dijele u tri dijela, a to su zemljopisna obilježja Hrvatske, gospodarstvo i kulturu te povijest domovine Hrvatske te kako je nastala suverena i samostalna država Hrvatska. Kako bi učenicima što bolje objasnili te kako bi oni spoznali povijest izrazito je važna metodika. „Danas je metodika nastave povijesti strukturirana kao sintetska znanost interdisciplinarnog značenja, pri čemu je osnovna supstancija povijesna znanost, uz nužno povezivanje s drugim znanostima potrebnim u odgojno – obrazovnom procesu.“(Rendić Miočević,2005:23) Uz najvažniju sastavnicu, a to je znanstvena važna je i ona nezavisna koju čine učitelji. Oni imaju zadatak biti kreativni i otvoreni za nova iskustva i nove poglede na učenje. Učitelj koji svoj rad ograniči samo na udžbenik svojim učenicima ne proširuje vidike te ih ne vodi k suvremenoj nastavi i suvremenom podučavanju štoviše pažnja i koncentracija učenika pada kad nastavni sat nije kreativno osmišljen te kad se ne uvode nove sastavnice u podučavanje. „Nastavnik koji se u svom radu ograničuje na školski udžbenik,a zanemaruje svoje pedagoško i stručno usavršavanje, iskazat će u svom radu ograničenost koju će učenici brzo razotkriti.“(Rendić Miočević,2005:23) Svaki

učitelj trebao bi svoj rad nadograđivati te se konstantno podučavati jer će samo tako dolaziti nove ideje na kreativnu nastavu kakvu je potrebno prezentirati učenicima. Učitelj bi trebao odabrati svoj stil te samostalno kombinirati nastavne sustave i primjenjivati ih u praksi. Rendić Miočević smatra da nastavni program za osnovnu školu iz predmeta povijesti nisu utemeljeni na suvremenoj povijesnoj znanosti te nije povezana s ostalim znanostima kao što su sociologija ili psihoanaliza, a po njegovom mišljenju trebali bi biti povezani. Učitelji teže ka suvremenoj nastavi, međutim, ne mogu se odvojiti od tradicionalne nastave i tradicionalnog načina podučavanja. Upravo zato učitelji ne znaju kako proširiti nastavno gradivo, a da ono učenicima bude zanimljivo tj. da odabrane teme budu zanimljive. Osim toga ne znaju kako uvesti više didaktičke sustave, a da učenicima zanimanje za predmet poraste. „Ako želimo razvijati više didaktičke sustave moramo uvesti programiranu i problemsku nastavu te tako zainteresirati učenike.“ (Rendić Miočević, 2005:25) „Didaktični sustavi su strukturalno i funkcionalno ujedinjeni elementi odgojno – obrazovnog procesa koji u određenom povijesnom razdoblju imaju neka originalna obilježja. Katkad se izrazom sustava označavaju i globalne strategije rada u nastavi. Didaktički sustavi obično su predmetom znanstvenog opisa, objašnjenja ili predviđanja, a međusobno se razlikuju po uređenosti odnosa među glavnim subjektima i čimbenicima nastave“ (Rendić Miočević prema Bognar, Matijević 2002:401) Didaktičkih sustava imamo nekoliko, a svaki od njih predstavlja način podučavanja nastave u školama. Neki od najučestalijih didaktičkih sustava su predavačka i predavačko pokazivačka zatim heuristička, programirana, problemska, projektna otvorena te kreativna. Svaki od ovih sustava nastave teže ka istraživanju i kreativnom načinu pronalaženja rješenja. Neki od njih su predviđeni za skupno pronalaženje rješenja, a poneki individualno. Nastavnici su ti koji odabiru način podučavanja te isto tako imaju zadatak prilagoditi potrebama i interesima učenika nastavu i njihove zadatke.

2.1. Obrazovna važnost nastavnog sadržaja iz prirode i društva

Svaka nastava ima svoju obrazovnu važnost pa tako i nastava iz prirode i društva. „Obrazovna važnost sastoji se od stjecanja znanja o prirodi i društvu, razvoja učeničkih spoznajnih sposobnosti, ali i od rezultata, tj. primjene znanja u svakodnevici.“(De Zan,2005: 54) Prije polaska u školu djeca spoznaju svoje okruženje i svoj dom. Takvo spoznavanje je nepotpuno, nesustavno, nejasno i neodređeno te je vrlo jednostavno. Kada dijete krene u školu u svojoj sedmoj godini pa sve do kraja četvrtog razreda tj. do jedanaeste godine ono pokazuje veliki interes odnosno veliko zanimanje za svoje okruženje te za istraživanje istog. Priroda pa tako i društvo zanima ih te ih intrigira kako će doznati nove pojmove. Upravo tu učeničku znatiželju valja iskoristiti u nastavi tj. za suvremeni način podučavanja u kojoj će učenici sustavno te neposredno doći do spoznaje u nastavnom predmetu priroda i društvo. Ljudi imaju mogućnost da svojim osjetilima opažaju svijet oko sebe te stvaraju sliku o njemu pa tako učenicima treba omogućiti da razvijaju ta osjetila te pomoću njih dolaze do novih spoznaja u prirodi i društvu koji se odvija oko njih. Na taj način učenici će lakše dolaziti do cilja odnosno zaključka kako funkcioniра priroda, a kako društvo te ćemo poticati njihov istraživački nagon. „Osjetilnim opažanjem nastaju osjetilni dojmovi, na temelju kojih se oblikuju predodžbe. Višim intelektualnim procesima mišljenja (primjerice, analiziranjem, sintetiziranjem, vrednovanjem, uopćavanjem, procjenjivanjem, uspoređivanjem) dolazi se do pojmova. Cjelokupnom nastavom prirode i društva vode se učenici do oblikovanja jasnih pojmova, zaključaka, zakonitosti i znanja o prirodi i društvu.“(De Zan,2005:54) „U nastavnome predmetu priroda i društvo učenik će spoznati složenost svijeta koji ga okružuje, povezanost čovjeka, društva i prirode u vremenu i prostoru potaknut znatiželjom, vođen vlastitim iskustvom i interesima, razvijati istraživačke kompetencije važne za spoznavanje svijeta oko sebe i kompetencije za cjeloživotno učenje te prepoznati mogućnosti primjene znanstvenih spoznaja u svakodnevnome životu i različitim djelatnostima.“(Nacionalni kurikulum, 2019.) U nastavnom predmetu priroda i društvo učenici imaju zadatak spoznati jasnu povezanost između prirode i gospodarstva. Međusobna ovisnost ovih pojmova nužna je za opstanak i život svakog čovjeka. Učenike moramo podučiti da o prirodnom bogatstvu njihovih zavičaja ovisi i gospodarstvo u tom okruženju tj. prirodno bogatstvo zavičaja i ustroj društvene zajednice povezane su i trebamo ih njegovati i poštivati. Kada učenici dođu do takve spoznaje postaju odgovorni pojedinci u društvu. Stjecajem bilo kakvog znanja na nastavi prirode i društva čini materijalnu stranu nastave međutim postoji i ona funkcionalna. Za razvitak funkcionalne nastave iz prirode i društva potrebno je razvijati vještine i navike te upravo funkcionalna nastava razvija

percepciju, praktičnost te intelektualnost odnosno psihičke sposobnosti. Spomenuta percepcija iznimno je važna za razvoj u nastavnom predmetu priroda i društvo. Percepciju razvijamo odnosno osposobljavamo je promatranjem/motrenjem. Učenici tijekom promatranja zapažaju boje, oblike, veličine, odnose itd. ali su isto tako nevjешti u promatranju. Upravo zato je izrazito važno razvijati percepciju od samog početka školovanja da bi učenici lakše shvaćali pojmove gradiva koje obrađuju.

U nastavnom kalendaru predviđene su različite teme. Određene teme vežu se za određene datume koji su izrazito bitni za povijest naše države. Dan neovisnosti Republike Hrvatske jedan je od tih posebnih dana koji se obilježavaju svake godine. U svakom od razreda ovaj poseban dan obilježava se na različit način tj. kako su učenici stariji te se njihovo znanje proširuje tako uvodimo i nove pojmove o ovom danu. „O Danu neovisnosti Republike Hrvatske, kao najvećem blagdanu naše domovine, razgovara se s učenicima prvog razreda, opisuju se svećani izgled mjesta, sudjeluje u ukrašavanju učionice i prigodnom obilježavanju. U drugom se razredu s učenicima razgovara o Danu neovisnosti, obilaze se obilježja vezana uz Domovinski rat u mjestu stanovanja i sudjeluje u samom obilježavanju Dana neovisnosti. Učenici trećeg razreda spoznat će značenje Domovinskog rata, obilježiti ga na vremenskoj vrpici i povezati Domovinski rat i Dan neovisnosti. Svakako valja istaknuti ulogu i položaj zavičaja i županije u Domovinskom ratu. U četvrtom će se razredu Dan neovisnosti obilježiti kao najveći blagdan Republike Hrvatske u povijesnom slijedu vjekovne borbe u kojoj su Hrvati ponovno ostvarili svoju samostalnost i neovisnost.“(De Zan, 2005:55) Kod učenika nižih razreda primarno je razvijati već spomenute intelektualne sposobnosti, a kako su učenici u periodu od sedme do jedanaeste godine skloniji mehaničkom nego logičkom pamćenju upravo logičko pamćenje potrebno je razvijati. Osim što je potrebno razvijati logičko pamćenje potrebno je i poraditi na ostalim psihičkim funkcijama kao što su interes, maštu, sposobnost govora te osjećajnost. Djeca polaskom u školu najveći interes i zanimanje imaju za događanja i pojave u svom okruženju tj. u onome što ih okružuje. Učitelji moraju imati na pameti da je interes ono što motivira učenike na istraživanje, rad i razvitak. Spomenuta mašta nešto je što svako dijete posjeduje te moramo voditi računa o njoj. Mašta iskrivljuje stvarnost te učenike moramo odvratiti od nje ukoliko ne razlikuju što je stvarni svijet, a što mašta odnosno izmišljeni svijet. "Mlađi su učenici često skloni maštati, tj. zamišljati svoj svijet. Mašta se temelji na iskrivljavanju okruženja, tj. učenici spajaju različite stvari pojave u nešto čega u njihovu okruženju nema. Utjecaj mašte na spoznavanje stvarnosti valja pomno odvajati od stvarnosti kako bi učenici upoznali izvornu stvarnost kakva ona jest.“(De Zan,2005:56) Kada govorimo o osjećajnosti kod tog pojma moramo biti izrazito oprezni jer učenici mlađih školskih dobi skloniji su burno reagirati te svoje

osjećaje ne znaju ustrojiti. Osjećaje učenici usvajaju od svog okruženja tj. od obitelji, učitelja te od školskih kolega te ih nisu u stanju precizno opisati i objasniti. Na nastavnom satu prirode i društva valja obratiti pozornost na osjećaje i izražavanje emocija jer često škola zadaje učenicima brige oko učenja te školskih ocjena. Upravo na satu prirode i društva učenici skupa s učiteljicom trebali bi spoznati humani pristup kako prema društvu tako i prema prirodi te svom zavičaju. Osim osjećajnosti, mašte te interesa u nastavnom predmetu priroda i društvo valja razvijati govor. Već smo spomenuli da je nastavni predmet priroda i društvo bio u sklopu materinskog jezika zato i ne čudi što su ova dva predmeta usko povezana u svakom dijelu svog sadržaja. Kroz prirodu i društvo odnosno uz spoznavanje novih pojmova obogaćuje se rječnik učenika, a upravo on im mora biti temelj za izražavanje svojih misli pri objašnjavanju prirode i društva odnosno svakodnevnog okruženja svakog učenika. Pojmove koje učenici usvajaju na nastavnom satu prirode i društva pojašnjavaju, zapisuju, pamte te koriste u svakodnevnom životu. Upravo tako znanstveni pojmovi nisu više nepoznanice učenicima nego glavni argument u objašnjavanju. „Nove riječi kao nositelje pojmova učenici zapisuju, objašnjavaju, pamte i njima se koriste. U bogaćenju rječnika valja čitati znanstveno popularnu literaturu, leksikone, rječnike i pojmovnik kako bi učenici svjesno usvajali nepoznate riječi i stalno dopunjavali njihove sadržaje. Svaka riječ treba biti objašnjena, jasna što je temelj borbe protiv formalizma u znanju učenika“ (De Zan, 2005:56) Posebnu važnost i ulogu u nastavi prirode i društva ima istraživanje. Ono je temelj ovog nastavnog predmeta te upravo zato važno je poticati ga od najranije školske dobi. Istraživanje je samostalno stjecanje znanja i to je znanje koje će učenici najbolje zapamtiti jer su išli korak po korak do cilja istraživanja. Na putu do cilja potrebno je da učenici skupljaju informacije koje su pročitali u znanstvenim člancima prilagođenim za njihovu dob te edukativnim medijskim emisijama, tisku, skupljanju predmeta iz okoliša, a u nekim istraživačkim radovima prate rast razvoj određene biljne vrste. Sve navedeno zaintrigirati će učenike jer su po svojoj prirodi znatiželjni. Učitelji imaju zadatak poticati istraživanje i samostalan rad u redovnoj nastavi jer tako učenici stječu znanje samostalno i u mogućnosti su samostalno objasniti i obrazložiti svoj rad i svoje istraživanje što dovodi do razvoja govora te razvoja kreativnosti. U nastavnom sadržaju prirode i društva usvaja se još jedan pojam, a to je moralnost. Svaka osoba na svijetu pa tako i učenici moralne su osobe te upravo iz prirode i društva usvajaju pravila, običaje te norma ponašanja jednim riječju etički sadržaj. Etički sadržaj potrebno je poštivati u svakodnevnom životu i konstantno. Od svoje najranije dobi djeca upoznaju etički sadržaj odnosno pravila koja moraju poštivati, prvo u roditeljskom domu uče kako pospremati igračke, kada je vrijeme za jelo te usvajaju ostala pravila koja moraju poštivati u danu. Taj pravilnik nastavlja se i kad djeca dođu u školu, te kada

spoznaju stvarnost pravila se odnose na naselje te zavičaj u kojem žive pa tako i na cijelu domovinu. Isto tako upoznaju i da pravila nisu u svim domovinama ista te da moramo poštivati i druge kulture, nacionalnosti pa tako i druge običaje. Učenici u nastavnom sadržaju prirode i društva spoznaju da je svaki čovjek ravnopravan bez obzira na spol, dob, rasu ili nacionalnost. Spoznajom ovim sadržaja učenici će se oštro protiviti neodgovornom ponašanju te će znati razlučiti dobro od lošeg i tako postati odgovorni pojedinci ovog društva. „Usporedno s razvojem pozitivnih moralnih osobina, nastavom prirode i društva valja sprječavati neprihvatljivo ponašanje mladih: neodgovornost, nerad, agresivnost, pojavu pušenja, alkoholizam i droge, onečišćenja radne okoline i okoliša.“(De Zan,2005:57) Ako su u svakodnevnom životu učenici u stanju primijeniti stečena znanja, navike i vještine koje su naučili iz sadržaja u nastavnom predmetu priroda i društvo onda možemo reći da će se učenici razvijati u pozitivnom stavu te izrasti u odgovorne mlade ljude. „U nastavnome predmetu Priroda i društvo učenik će poštivati i uvažavati različitosti, poznavati svoja i uvažavati prava drugih, razvijati odgovornost i empatiju prema okružju te kritički promišljati o pitanjima iz svakodnevnoga života (društvenim, etičkim, ekološkim i sl.)“(Nacionalni kurikulum,2019.)

2.2. Pojam vremena i snalaženje u njemu

Pojam vremena za učenike mlađe školske dobi odnosno učenike prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda izrazito je kompleksan i teško shvatljiv. Upravo zato moramo znati kako sistematizirati gradivo da bi učenicima bilo lakše usvojiti koncept vremena te snalaziti se u njemu. Ako učenicima prepustimo da samostalno odnosno putem istraživanja dođu do zaključka o vremenu naići ćemo na opasnost od gomilanja gradiva i pojmova. Upravo zato potrebno je sistematizirati gradivo na logički način te ispravnom formacijom gradiva lakše ćemo doći do cilja a to je znanje o vremenu i snalaženje u njemu. „Sistematizacijom gradiva logički se sređuju spoznaje i formira se pregledan sustav koji je preduvjet stjecanja znanja učenika.“(Rendić Miočević prema Itković, 1997:104) Kada govorimo o sistematizaciji gradiva postavljaju nam se metodički zahtjevi tj. oni nam govore kada sve upotrebljavamo sistematizaciju. Neki od tih zahtjeva su kada se učenicima iznosi mnogo gradiva te ako želimo potaknuti razmišljanje kod učenika. Nadalje, važno je izdvojiti uporišne odnosno primarne teme/točke koje će nam poslužiti u orijentaciji te ćemo svaki slijedeći pojam orijentirati oko uporišne teme. Slijedeća stavka odnosno zahtjev govori nam o dopuštanju ulaska novih sadržaja odnosno učitelji imaju zadatak ostaviti otvoren prostor za unos novih spoznaja koji će pomoći u sistematizaciji sadržaja te logičnom slijedu. Znači, izrazito je važno odvojiti temeljne/uporišne teme te oko njih graditi ostale pojmove koji će biti logičan slijed nastavnog gradiva. Vrijeme je apstraktan pojam koji je djeci teško za shvatiti, ali zato je potreban sistematiziran način podučavanja koji počinje od najranije dobi. Upravo zato djeca od najranije dobi imaju zadano vrijeme odnosno biološki ritam kada jedu, spavaju, igraju se i iako ne shvaćaju još pojam o vremenu osjete kada se vrijeme promijenilo. Djeca pojam mjesta u vremenu tj. danas, sutra, jučer upotrebljavaju već u drugoj godini života, međutim ne shvaćaju ga. Te pojmove često povezuju sa svojim okruženjem, ali iako djeca pojmove danas, sutra, jučer ne razumiju važno ih je spominjati za daljnji razvoj. „Mjesto u vremenu je daleko apstraktnije i nije povezano sa specifičnim iskustvima te ga je teže razumjeti i usvojiti. ‘Jučer’ i ‘sutra’ su dobar primjer jer ih djeca odmalena čuju, ali ih usvajaju znatno kasnije. Čak i kad se čini da ih ispravno koriste, često ‘jučer’ znači bilo koje prošlo vrijeme, a ‘sutra’ neko buduće.“(<https://hrcak.srce.hr/clanak/213762> preuzeto 10.9.2023.) Svako dijete kreće se u prostoru i ograničeno je vremenom, a da nije ni svjesno toga. Učenike mlađe školske dobi potrebno je podučiti o prostoru u kojem se nalaze, ali isto tako i vremenu te veličini vremena, orijentaciji u njemu te snalaženje u vremenu, ali i o uzastopnosti vremena i njegovom slijedu. Pojmovi kao što su koliko je vremena prošlo, kada se neki događaj zbio te sto je bilo poslije, a

što istodobno učenicima se mora razjasniti da bi lakše shvatili vrijeme i orijentirali se u njemu. Ranije spomenuta percepcija izrazito je važna u vremenu te poimanju njega kao što kaže Wolf u svojoj knjizi „Shvaćanje vremena je, za razliku od shvaćanja prostora, utoliko teži nastavni sadržaj jer se ne može neposredno demonstrirati. Ono se može samo misaono shvatiti. Njegova percepcija moguća je samo u sadašnjosti, a prošlost i budućnost se ne može percipirati. U tome je najveća teškoća pri obradi vremena. Tim više treba maksimalnu pažnju posvetiti aktiviranju mišljenja i razvijanju misaonih sposobnosti“ (De Zan prema Wolf, 1989:84) J. Piaget posvetio je svoj rad djeci odnosno svijetu kako ga oni vide. Tako je na jednom svom istraživanju J. Piaget sa suradnicima došao do zaključka kao djeca do šeste godine nisu u stanju pojmiti vrijeme te su došli do saznanja da u ranom djetinjstvu izraženiji je subjektivni stav. U svom istraživanju došli su do zaključka da pojam vremena učenicima se treba uvoditi postupno. Prvo učenici trebaju usvojiti nizanje događaja po redosljedu potom kako podijeliti vrijeme tj. kako odrediti trajanje nekog vremena i kako uklopiti manje vremenske intervale u veće te na poslijetku mjerne operacije koji se sastoji od jednog razmaka i njegovog nanošenja na druge razmake. „... najzad mjerne operacije, koje se sastoje u odabiranju jednog razmaka ili trajanja vremena kao jedinice i njegovom nanošenju na druge razmake, a koje proizlaze, kao i mjerenje prostora, iz sinteze dijeljenja i premještanja“ (Piaget, Inhelder, 1978:103, prema De Zan, 2005) Istraživanja su pokazala kao su djeca od šeste godine u stanju spoznati vrijeme samo što njihova spoznaja je neprecizna, subjektivna i egocentrična. Upravo zato pojam vremena trebamo uvoditi oprezno te sistematizirano te je izrazito važno uz uvođenje pojmova koristiti vremensku vrpce/crtu jer učenici tj. čovjek je vizualno biće te će upravo pomoću vremenske vrpce koju vide te sami izrađuju lakše spoznati vrijeme i orijentirati se u njemu. U prvom razredu učenici u dobi od sedam godina sposobni su spoznati vremenske odnose zato se tada uvodi pojam dan, a pod tim i doba dana (jutro, prije podne, poslije podne, večer i noć). Pri obrazi teme doba dana učenici predočuju sebi redosljed te izmjenu vremena, međutim pojam veličina vremena se još ne uvodi jer učenici nisu kognitivno spremni za takvo poimanje. Spomenuta vremenska vrpca/crta izrađuje se od različitih tkanina, materijala te tkanine te na njoj označavamo vrijeme. Ona pomaže učenicima lakšu orijentaciju i spoznaju koje doba dana je prije, a koje poslije te će kasnije koristiti učenicima pri određivanju viših pojmova o vremenu. (vidi ilustracija 1.) Osim pojma dan i doba dana učenici u prvom razredu osnovne škole spoznaju i pojmove danas, jučer i sutra te upoznaju kako se zove koji dan u tjednu. Učenici često kada prepričavaju događaje koriste nazive dana u tjednu te učitelj mora nastaviti s takvim nazivljem ne ispravljati učenike. Upotrijebimo jedan dan u tjednu te učenike ispitujemo koji dan je bio jučer, a koji će biti sutra. Na taj način uočavamo jesu li učenici spoznali dane u tjednu, pojmove prije i poslije te pojmove

danas, jučer i sutra.(vidi tablicu 2.) Kao i u dosadašnjem poimanju vremena tako i u ovom pomaže nam vremenska crta/vrpca te je izrazito važno postaviti ju na vidljivo mjesto kako bi učenici svakodnevno mogli koristiti te na taj način neće doći do teškoća u spoznavanju gradiva. Godišnja doba je pojam koji učenici bez većih teškoća spoznaju jer školska godina prati godišnja doba, zato učenje doba počinje od jeseni i završava ljetom te se ovaj pojam najčešće povezuje s likovnom kulturom te je na taj način olakšano učenicima da shvate pojam jer se godišnja doba vizualno prikazuju na satu likovne kulture (povezivanje s nastavom prirode i društva). Pri obradi pojma godišnja doba učenicima se prikazuju vremenske prilike koje se zbivaju u pojedinom dobu te kako u svakom dobu imamo iste pojave važno je naglasiti njihovu izraženost npr. u svakom godišnjem dobu pada kiša, ali se isto tako kiša razlikuje po svojoj jačini, hladnoći te dužini padanja. „Tako se učenici postupno uvode u shvaćanje uzročno – posljedičnih veza, promjena u prirodi pod utjecajem određenih uzroka, slijeda pojava i njihovu vremensku određenost.“(De Zan,2005:206) Osim toga učenicima u razredu trebali bi pokazati tj. skupa s njima izraditi slikoviti kalendar koji prikazuje zbivanje ljudi, biljaka i životinja u svakom godišnjem dobu kako bi učenici lakše povezali te bolje usvojili znanje o pojedinom godišnjem dobu. (vidi ilustraciju 2) Učenike u prvom razredu uveli smo u preciznije određivanje vremenskih odnosa te ih u drugom razredu moramo podučiti kako izmjeriti vrijeme. Učenicima u nižim razredima osnovne škole glavna/temeljna mjerna jedinica za vrijeme je sat, međutim moramo biti oprezni pri uvođenju ovog pojma jer učenici još uvijek nisu u stanju pojmiti koliki je to period od jednog sata. Dužina odnosno trajanje vremena djeci je teško shvatljivo te ih prvo trebamo izložiti vremenu od jednog sata, jedne minute te jedne sekunde da bi doživjeli vrijeme tek kad su to usvojili prijeći na matematički dio iskazivanja vremena. Usvajanje kraćih vremenskih razdoblja učenicima će pomoći ura. Na uri pokazujemo veliku i malu kazaljku te što koja od njih predstavlja. Isto tako učenici trebaju uočiti da jednom urom možemo izmjeriti jedan dan tj. 24 sata. Kao što učenicima u shvaćaju dana te doba dana pomaže vremenska crta/vrpca tako će im i u učenju ure pomoći. Na vremenskoj crti/vrpci označimo brojeve od 0 do 24 te između svakog sata ostavimo jednak razmak. Izrazito važna je vježba da učenici što bolje upoznaju uru, a u vježbi nam može pomoći da svakom satu pridružimo određeni događaj (ustajanje, početak nastave u školi, ručak...) (vidi tablicu 3) Osim ure tj. kraćeg mjerenja vremena učenici u drugom razredu upoznaju te ih se podučava o mjerenjima većih vremenskih razdoblja odnosno učenici upoznaju kalendar. „Za mjerenje većih razdoblja učenici moraju usvojiti uporabu kalendara i spoznati da je kalendar popis svih mjeseci i dana i godini, a da je nadnevak oznaka dana i mjeseca u godini.“(De Zan, 2005:208) Kao i do sada upotrebljavamo vremensku crtu/vrpca kako bi učenicima поближе opisali mjesec u godini.

Na vremenskoj crti/ vrpici označavamo događaje koji se svake godine zbivaju na isti nadnevak kao što je Nova godina, Valentinovo, početak godišnjih doba, Božić na taj način neće morati napamet naučiti kad se koji događaj zbio već će postupno upoznavati jedinicu za mjerenje većih vremenskih razdoblja (vidi tablicu 4) U drugom razredu učenici spoznaju da jedna godina ima dvanaest mjeseci, 52 tjedna, 365 dana te da dan ima 24 sata, izlaže ih se osjećaju trajanja vremena kako bi imali temelj za spoznavanje još većeg vremenskog razdoblja. „Na kraju drugog razreda učenici se temom - Naše mjesto danas, jučer i sutra mogu potaknuti da na temelju neposrednog motrenja izgleda mjesta, spoznaju kako ljudi mijenjaju svoj okoliš. Učenici će uočiti izgled svog naselja danas , a na temelju promatranja fotografija o vanjskom izgledu naselja spoznati njegovu prošlost te na osnovi planiranog uređenja mjesta mogu predvidjeti njegov budući izgled.“(De Zan,2005:209) Usvojene sadržaje prvog i drugog razreda učenici će znatno proširiti u trećem razredu pri učenju novih temeljnih pojmova sadašnjost, prošlost i budućnost. Osim toga imat će zadatak točno odrediti vrijeme s pomoću većih jedinica za vrijeme. „U trećem razredu treba neprecizno određivanje pojmova većih vremenskih razdoblja zamijeniti točnim određivanjem vremena s pomoću većih vremenskih jedinica i snalaženjem u njemu odrediti: prije koliko se godina zbio neki događaj, u kojem je to većem razdoblju, koliko je godina trajao, što se još tada zbivalo i što će se dogoditi u budućnosti.“(De Zan,2005:209) Kada uvodimo nove temeljne pojmove sadašnjost, prošlost i budućnost svaki učitelj trebao bi početi od sadašnjosti jer to je ono što traje sad u ovom trenutku te učenike dovesti da sami spoznaju tj. da dođu do zaključka da ono što traje sad u ovom trenutku nazivamo sadašnjost. Iza pojma sadašnjost učitelji bi trebali uvesti pojam prošlosti jer to je ono što je prošlo što su učenici doživjeli npr. četvrti sat u školi imamo nastavni sat prirode i društva te učenike priupitamo što su radili preko odmora te oni prepričaju te ih na tako jednostavan način uvedemo u pojam prošlog vremena. Učenicima je vrlo važno da dožive vrijeme zato bi analogija uvođenja pojmova trebala krenuti od sadašnjosti preko prošlosti pa tek onda na budućnost jer budućnost učenici još nisu doživjeli te im je taj pojam teško shvatiti. Kao i u prethodnim razredima tako će nam i u trećem razredu pomoći vremenska vrpca/crta za označavanje pojmova sadašnjost, prošlost i budućnost. Isto tako potrebno je učenicima približiti događaje koje ćemo pomoću kartica/aplikacija stavljati na vremensku crtu/vrpce neki od tih događaja mogu biti slikovitog prikaza, ali potrebno je uvesti matematičke izraze tj. godine kako bi učenici shvatili koje godine su prošle u kojoj godini smo sad te koje godine tek dolaze. (vidi tablicu 5) U trećem razredu uz spomenute pojmove uvodimo još jedan, a to je pojam desetljeća. „Pri uvođenju učenika u poimanje desetljeća polazimo od godine kao uporišne točke. Poznatom manjom mjernom jedinicom – godinom – objašnjavamo nepoznatu veću mjernu jedinicu ze

vrijeme desetljeće.“(De Zan,2005:210) Pojam desetljeća učenici će najlakše usvojiti ako im taj pojam objasnimo pomoću njihovog života jer u trećem razredu učenici su u razdoblju od deset godina što odgovara jednom desetljeću. Kroz razgovor o sadašnjem vremenu koliko sad godina imaju te što su sada u dobi od deset godina spoznali regresivnim putem vraćamo učenike kroz niže razrede, vrtić pa sve do rođenja. Kao i do sada vremenska crta/vrpca pomoći će učenicima da vizualno shvate svoje desetljeće tj. pojam desetljeća općenito. Svaki učenik izrađuje svoju vremensku crtu/vrpca te pomoću fotografija od svog rođenja pa za svaku godinu stavlja po jednu sliku te dolazi do svog prvog desetljeća. (vidi ilustraciju 3) Kada učenici usvoje pojam desetljeća vrlo je važno izvježbati ga uz izradu vremenskih crta/vrpca koje će prikazivati događaje npr. u njihovom zavičaju u razdoblju od deset godina. Nakon usvajanja pojma desetljeće slijedi pojam većeg vremenskog razdoblja, a to je stoljeće. Kako nam je stoljeće nepoznati pojam moramo ga objasniti pomoću pojmova koje poznajemo, a to su godine i desetljeće, a tako usvajamo metodičko pravilo od bližeg prema daljem i od poznatog prema nepoznatom. Pojam stoljeća vrlo važno je pravilno usvojiti jer ono nam je uporišna točka za usvajanje povijesnog sadržaja u četvrtom razredu. Kao što su učenici pojam desetljeća spoznali pomoću fotografija od svog rođenja do desete godine tako je potrebno i stoljeće prikazati pomoću života učenika, njihovih roditelja te baka i djedova pa sve do prabaka i pradjedova. Vremenska crta/vrpca pomoći će učenicima i pri učenju pojma stoljeća pa će tako učenici izraditi vremensku crtu/vrpca od deset desetljeća što čini jedno stoljeće (ovu izradu učitelji mogu povezati s gradivom iz nastavnog predmeta matematika). Jedna od najtežih pojmova za shvatiti je: *kada stoljeće počinje, a kada završava?* De Zan kaže: „Kada učenici spoznaju da je stoljeće vrijeme od stotinu godina, trebaju pojmiti sadašnje 21. stoljeće u kojemu živimo. Granične godine 20.stoljeća su 1900. i 2000. Zatim u 21.stoljeću pronalazimo sadašnju godinu i utvrđujemo da ono već traje 5 godina te da će završiti za 95 godina.“(De Zan,2005:211) Pojam stoljeća potrebno je vježbati, a jedan od jednostavnijih, a učenicima najshvatljiviji način je usporedba godina učenika, roditelja, baka i djedova te prabaka i pradjedova na vremenskoj crti/vrpca. Pojam stoljeća nije posljednji koji se obrađuje u trećem razredu već iza njega se učenici upoznaju s pojmom tisućljeća kojeg valja temeljito vježbati jer će biti uporišna točka u spoznavanju pojmova u četvrtom razredu. Nadalje, u trećem razredu učenici se upoznaju s svojom mikroregijom te spomenicima koji se nalaze u njihovoj neposrednoj blizini. Pojedini spomenici imaju značenje samo za njihovu mikroregiju, a pojedini su značajni na nacionalnoj razini. Kod nastave prirode i društva u trećem razredu osnovne škole važno je da učenici prije pojmova o vremenu te trajanju istoga usvoje orijentaciju u prostoru . „S metodičkog stajališta važno je pripomenuti da učiteljska iskustva pokazuju kako je uvođenje učenika u snalaženje u

vremenu najdjelotvornije obraditi nakon uvođenja učenika u orijentaciju u prostoru... U tom bloku učenici trebaju spoznati i pojmove predci i potomci.“(De Zan,2005:213) U četvrtom razredu učenici upoznaju povijest svoje domovine te kako je društvo i uređenje bilo u prošlosti, kada su Hrvati došli na današnje područje, tko je bio prvi hrvatski kralj, kako je nastao hrvatski jezik, za što se sve hrvatski narod borio te kako smo došli do samostalne Republike Hrvatske. Više o ovim pojmovima u slijedećem poglavlju.

2.2.1. Povijesni sadržaj, raspored i izbor nastavnih tema

Izbor nastavnog sadržaja iz prirode i društva za četvrti razred osnovne škole potrebno je pažljivo birati te procijeniti koji model poučavanja ćemo izabrati za obradu sadržaja. U četvrtom razredu, kao što je već i spomenuto, obrađuje se povijest domovine odnosno povijest Republike Hrvatske. Ova tema smatra se „osjetljivom“ stoga je odabir metode poučavanja izrazito bitan, a kako u suvremeno doba učenici zahtijevaju drugačiji način obrade sadržaja tome se učitelji trebaju prilagoditi. „Najvažniji izazov za nastavnike jest nužnost da se prijeđe s paradigme ili modela poučavanje – učenje, koji je dosad poslužio mnogim nastavnicima i učenicima, na drugačiju koncepciju, spojivu s novim problemima novog tisućljeća.“(Stoll L.,Fink D., 1996:161) Vrlo je važno da se učitelji ne oslone samo na udžbenike, razne tekstove o povijesti te znanstvene literature nego učenike trebaju podučiti kako razumjeti povijest, kako osjetiti društveno uređenje koje je vladalo u tom dobu te im približiti kako je njihov zavičaj te cijela država izgledala u to vrijeme. Učenici trebaju doživjeti da tada nisu postojali mobiteli, internet te moderna tehnologija tj. da takav razvitak Hrvatska u tom dobu još nije doživjela. Najvažnije od svega učenike u četvrtom razredu upravo preko povijesnih pojmova trebamo podučiti kako kritički razmišljati te kako činjenice odnosno pojmove koje pročitaju, čuju u svojoj neposrednoj okolini trebaju kritički prihvatiti odnosno promisliti o stvarnosti tih pojmova te činjenica. „Učitelj koji povijesne činjenice smatra primarnim ciljem nastave postići će ograničene rezultate u procesu razvoja povijesnog mišljenja kod učenika, za razliku od onih učitelja koji istim sadržajima potiču kod učenika razvoj: osjećaja za povijesno vrijeme, razumijevanje kontinuiteta i promjena kao važnih karakteristika ljudskog razvoja, kritički pristup povijesnim izvorima, istraživanje u nastavi i dr.“(internetski izvor 1, preuzeto 14.9.2023.)

Trebamo ih podučiti te im prikazati kako su mediji u povijesti bili daleko manje razvijeni, ali imali su velik utjecaj kao i danas tj. učitelji imaju zadatak podučiti učenike da današnji mediji prepuni su površnih pa i krivih informacija te se prema njima trebamo kritički odnositi kao što su se i kroz povijest svaka medijska informacija sagledavala iz „više kuteva“ odnosno kritički promatrala. Kako bi učitelji ipak imali nit vodilju potreban im je udžbenik za rad. Napominjem on ne smije biti jedini izvor prikaza povijesti učenicima, ali svaki učenik ga ima u svojim školskim torbama tako da je udžbenik jedan moćan alat koji treba biti kvalitetno izrađen sa pomno odabranim sadržajem koji prati povijest naše domovine, ali ujedno odgovara zadaćama suvremenog društva odnosno novih generacija učenika. „U nastavi povijesti udžbenik ima vrlo važnu ulogu, ali mu se koncepcija sve više mijenja. Kao didaktički transponirana znanost on je najvažniji izvor znanja koji svojim didaktičkim oblikovanjem usmjerava učenikovu aktivnost,

a osim toga vodi ih do drugih izvora (čitanka, atlas, enciklopedija i dr.)“(Rendić Miočević prema Agičić D., 1999; Funkcija udžbenika) Rendić Miočević u svojoj knjizi *Učenik istražitelj prošlosti* iznosi stajalište Damira Agičića kako bi udžbenik povijesti trebao izgledati u ovom suvremenom svijetu. Prema njegovim riječima svaki udžbenik povijesti u osnovnim školama trebao bi učenike obrazovati na više područja, a to su znanstveno obavijesna koja nam kazuje da udžbenik treba učeniku pružiti temeljne obavijesti koje će mu biti nit vodilje za daljnje proučavanje spomenutog predmeta. Potom važna je metodološka funkcija koja učenicima pruža ispravan pogled na povijest tj. na razvoj događaja te pravila koja su bila prisutna u određenom vremenskom periodu u prošlosti. Slijedeće su odgojna i transformacijska funkcija koja pomažu učenicima oblikovati njihovo moralno stajalište za određenu temu te potaknuti učenika da stečeno znanje koristi u daljnjem učenju. Zatim istraživačka funkcija jedna je od najvažnijih u nastavi prirode i društva te u učenju povijesnog sadržaja ima zadatak potaknuti učenika da riješi zadani problem te prije toga da prepozna sami problem te ga oblikuje ga. Kako je nastavni predmet prirode i društva nekada bio dio materinskog jezika tako funkcija suvremenog udžbenika ima i jezično značenje koje pomaže učeniku u oblikovanju riječi te stilu izražavanja te samim time i učenju pravilnog jezika. „Zamislimo prirodnu i društvenu stvarnost kao pravokutnik. On se sastoji od beskrajno mnogo točaka (čitaj pojmova). Učenici u nastavi prirode i društva ne uče sve te točke (pojmove). Uče samo neke od njih, uče ključne pojmove, a možemo ih predočiti kao čvorove koji spajaju oka u mreži u jedinstvenu cjelinu. Kad učenik shvati te ključne pojmove, može shvatiti i cjelinu neovisno o tome koliko ima pojedinačnih pojmova, a to je osnovni cilj nastave prirode i društva.“(Bezić, 1997: 41) Učenje povijesti u nižim razredima osnovne škole proučava se kroz nastavni predmet prirode i društva te upravo iz tog predmeta učenici stječu svoja početna znanja o povijesti svoga naroda. Kako je učenju povijesnog sadržaja prethodilo učenje o organiziranosti svijeta oko nas važno je kod uvođenja u povijesnih sadržaja prepoznati jesu li učenici spremni na kognitivnoj razini razumjeti sadržaje koji učitelji stavljaju ispred njih. Drugim riječima učitelj treba poznavati psihološku problematiku svojih učenika kako bi im omogućio što bolje shvaćanje povijesti. Kako se istraživači baziraju na učenje povijesti u adolescentskoj dobi znatno je manje istraženo kako učenici nižih razreda shvaćaju sadržaje vezane za povijest. Zato se na osnovi modela učenja povijesti razvio Piaget – Peel – Hallamov model te otkrio kako je kronologija i sadržaj/organiziranost vremena problem za shvaćanje učenicima nižih razreda. „Za Piaget – Peel – Hallamov model učenja povijesti zapravo je problem kronologija i koncept vremena koji se osniva na fiksiranju događaja u prostoru. Razumijevanje povijesti, dakle, ovisi o spoznaji vremena i kronologije. U školi se najviše podučava fizikalno vrijeme, koje, prema Piagetu, ima

značenje trajanja, reda, slijeda i brzine.“(Rendić Miočević,2005:162 – 163) Vrlo je važno te teoretičari slažu oko toga da učeniku u nižim razredima osnovne škole potrebno je prvenstveno prikazati povijest koja je u njegovom najbližem okruženju tj. koja je utjecala na njihove obitelji te zavičajno okruženje. U SAD – u najviše se proučavalo učenje povijesti u mlađoj dobi, ali i to je premalo da bi se donosili zaključci koji vrijede za većinu populacije. Američki standardi za učenje povijesti koji bi se mogli primijeniti i na naše područje sastoje se od pet stavki, a to su: kronološko mišljenje, povijesno razumijevanje, povijesna analiza i sinteza te sposobnost povijesnog istraživanja i povijesna analiza problema i odlučivanja. Svaki udžbenik te svaki učitelj koji podučava povijest u nižim razredima osnovne škole trebao bi se voditi ovim standardima za što bolje rezultate tj. da bi učenici što bolje spoznali povijest svoje domovine. Svaka nastavna jedinica iz povijesti u nižim razredima trebala bi se povezivati s hrvatskim jezikom jer u našoj bogatoj literaturi nalaze se priče i pjesme koje će učenicima pomoći da dožive doba o kojem se raspravlja te da upotrijebe maštu i zamisle kako je onda njihov zavičaj izgledao. U nastavku ovog poglavlja slijedi raspored učenja nastavnih tema u četvrtom razredu osnovne škole. Kako su učenici do sada u prva tri razreda učili kako je svijet i vrijeme organizirani oko nas te im je u tome pomagala vremenska crta/vrpca učenicima vremenska orijentacija ne bi trebala stvarati veće poteškoće jer su upoznali sredstvo (vremensku crtu/vrpcu) te bi se trebali snalaziti na njoj. Vremenska crta/vrpca znatno se promijenila u odnosu na dosadašnju, ali koncept je isti. Tako na vremenskoj crti/vrpici vrijeme prije Krista označavamo kao daleku prošlost, a vrijeme nakon tog događaja dijelimo na stoljeća. (vidi tablicu 6) Ranije u radu spomenuto je da se u četvrtom razredu uči povijest svoje domovine te su prema De Zanu nastavni sadržaj je: „dolazak Hrvata u novu domovinu, Tomislav – prvi hrvatski kralj, stoljetna borba za očuvanje samostalnosti, borba za hrvatski jezik, Hrvatska u svjetskim ratovima i jugoslavenskoj državnoj zajednici, osamostaljenje Hrvatske, Domovinski rat, uključivanje Republike Hrvatske u međunarodnu zajednicu“(De Zan,2005:214 – 215) Svaki od ovih sadržaja u obradi na satu prirode i društva potrebno je označiti na vremenskoj crti/vrpici kako bi se učenici lakše orijentirali. Važno je označiti prvo sadašnjost te brojiti stoljeća unatrag da bi označili te spoznali kada se dogodila određena radnja sadržaja. „U tom je radu najbolje poći od sadašnjosti i na vremenskoj vrpici brojati stoljeća unatrag, dok se ne dođe do vremena dolaska Hrvata u naše krajeve. Kada utvrdimo vrijeme dolaska Hrvata u novu domovinu, povijest Hrvata određujemo kronološki – progresivno tj. navodimo slijed povijesti našeg naroda sve do stvaranja Republike Hrvatske kao samostalne i suverene države i njezina uključivanja u međunarodnu zajednicu.“(De Zan,2005:215) U četvrtom razredu osnovne škole iz nastavnog predmeta priroda i društvo učenici trebaju spoznati vrijeme i vremensku orijentaciju,

međutim, učenici uz navedeni sadržaj trebaju spoznati i određeni sadržaj iz prošlosti svoga zavičaja (zavičajna povijest je izrazito bitna) te povijest svoje domovine Republike Hrvatske. U nižim razredima osnovne škole obrađuje se nastavni sadržaj pod cjelinama prigodne teme, povijesne slike te razvojne teme. „U prvom i drugom razredu sadržaje prošlosti spoznajemo u obliku prigodnih tema. U trećem razredu, uz prigodne teme, spoznajemo povijesne slike i povijesni prikaz društvenih i prirodnih pojava iz zavičaja. U četvrtom razredu obrađujemo povijest hrvatskog naroda i Republike Hrvatske pretežito u povijesnim slikama, uz prigodne i razvojne teme, a društvene i prirodne pojave promatramo s povijesnog stajališta.“(De Zan,2005:215) Kao što i sama riječ kazuje prigodne teme obrađuju se s učenicima kada se obilježava važan datum u zavičaju ili domovini. Kako su sve teme pod nazivom prigodne unaprijed isplanirane za tekuću školsku godinu gube draž samog svog značenja, ali one uz druge sadržaje sačinjavaju cjelovitu nastavu prirode i društva pa ih je potrebno unaprijed isplanirati. Svaku od tih prigodnih tema potrebno je obrađivati na dan samog obilježavanja jer će tako učenici shvatiti odnosno pojmiti zašto je taj dan važan te što on označava u njegovom zavičaju ili domovini. Prigodne sadržaje De Zan podjeljuje u nekoliko skupina: „...pojedine blagdane, svetkovine, obljetnice, znamenite ljude i povijesne događaje.“(De Zan,2005:216) Svi navedeni prigodni sadržaji u našoj domovini ili zavičaju označavaju bitan dan te se kada pogledamo u prošlost oni godinama obilježavaju kao zahvale, molitve te su upravo ti dani prerasli u narodni običaj u našoj domovini. Neki od tih dana su Dani kruha gdje ljudi zahvaljuju Bogu na plodovima zemlje i čovjekovog rada, zatim Dan sjećanja na mrtve gdje se prisjećamo svih onih koji su nas napustili te se svatko na svoj način prisjeti svojih voljenih koji nisu s nama, zatim božićni i uskrсни blagdani koji su povezani s vjerom hrvatskoga naroda koji je pretežno rimokatolički te kroz razgovor s učenicima doznajemo kako se u njihovim domovima obilježavaju ovi blagdani. Osim tih sadržaja prigodnu temu izabrat ćemo kada je Dan škole te učenicima prikazati kako je nastala škola koju oni pohađaju. Sve ove teme su vrlo opsežne te učitelji trebaju obratiti pozornost kako i na koji način će obraditi pojedinu temu tako da ona bude shvatljiva učenicima odnosno njihovoj dobi odnosno trebamo pripaziti na dubinu sadržaja kojeg obrađujemo. Problem se javlja kada u prvom i drugom razredu učitelji imaju zadatak prikazati prigodni povijesni sadržaj te ga žele što više pojednostavniti, ali ne uspijevaju te sami sadržaj gubi svoju važnost. „Posebna opasnost proistječe iz nastojanja da se povijesni događaj prikaže cjelovito učenicima. U tom nastojanju često sadržaje pojednostavljujemo, iskrivljujemo te oni gube svoju znanstvenu vrijednost.“(De Zan,2005:217) Kako bi učenici što bolje spoznali povijesne sadržaje učitelji moraju svojim učenicima prikazivati dijelove sadržaja vodeći se ostalim sadržajem koji se uči u tom razredu. Što znači da u prvom razredu trebaju dio o povijesnom

sadržaju ograničiti na učenikovo naselje, zatim u drugom razredu proširiti na učenikovu bližu okolinu potom u trećem razredu proširiti na zavičaj odnosno zavičajnu mikroregiju te u četvrtom razredu sadržaj vezan za prigodne teme iz povijesti povezati kroz prva tri razreda te u četvrtom obuhvatiti cijelu državu Hrvatsku. Nakon cjelovite slike učenici bi trebali spoznati te povezati sve sadržaje koje su učili u prva četiri razreda te spoznati povijest određene prigodne teme. Uz prigodne sadržaje u nastavi prirode i društva obrađuju se povijesni sadržaji pod nazivom povijesne slike. „Pod povijesnom slikom razumijevamo spoznavanje pojedinih povijesnih događaja ili razdoblja na temelju umjetničkih prikaza koji će djelovati prije svega na emocije učenika, a neće ih opterećivati suvišnim sadržajima. Zadaća je povijesnih slika da učenicima približe pojedine isječke iz prošlosti zavičaja i borbe hrvatskoga naroda za slobodu i nezavisnost domovine Hrvatske“(De Zan,2005:218 – 219) Povijesne slike kao teme prikazuju se učenicima u trećem razredu jer su učenici tada u dobi da mogu spoznati te kognitivno su razvijeni da usvoje sadržaj koji se stavlja ispred njih te se u četvrtom razredu taj sadržaj proširuje te upotpunjuje. Osim toga povijesne slike kao dio gradiva koji se obrađuje u nižim razredima osnovne škole omogućio je učiteljima da se organiziraju te bolje pripreme za nastavne sate o tim temama. Uz to učiteljima se pruža odlična prilika da sadržaje iz prirode i društva povežu s ostalim predmetima pa tako iz likovne kulture prikažu umjetnička djela o povijesnim događajima te iz nastavnog predmeta Hrvatski jezik pročitaju sadržaje vezane za povijest npr. A. Šenoa: Seljačka buna. Kako smo prije spomenuli da su ljudi vizualna bića tako će i ovi vizualni sadržaji pomoći učenicima u boljem shvaćaju tj. boljoj spoznaji sadržaja povijesti. Uz to učitelji se ne smiju ograničiti samo na udžbenike nego pripremiti te zajedno s učenicima izraditi aplikacije koje će pomoći boljem učenju te izložiti ih na vidno područje u učionici kako bi učenici svakodnevno mogli upijati povijest svoje domovine. Spomenuli smo prigodne teme potom i povijesne slike ostale su nam još razvojne teme. Razvojne teme objašnjavaju nam te pokazuju kako je okružje zavičaja/ domovine bilo u prošlosti te kako ono izgleda danas. Na tom putu spoznavanja postoje etape koje vode učitelje kako i na koji način učenicima prikazati sadržaj. „Tako će učenici u toku školske godine uz obradu pojedinih nastavnih tema stjecati izvjesno znanje o prošlosti rodnoga kraja, uvesti se u prošlost, steći sposobnost vremenske orijentacije i na konkretnim primjerima uočiti progresivno kretanje i mijenjanje zavičaja. Na taj početni koncept o zavičaju u daljnjim razredima nadovezat će se širi koncepti (sadržajni, prostorni, vremenski) o izučavanju prošlosti“(De Zan prema Poljak 1964: 451) Razvojne teme sadržaj je koji trebamo pažljivo birati jer literatura ponekad nije dostupna za što bolji prikaz sadržaja. Upravo zato ove teme se moraju birati oprezno te se ne treba ograničavati na samo jedan izvor nego razvojne teme koristiti u svim područjima ljudske

djelatnosti kako bi prikazali učenicima da su one svugdje u njihovom okruženju. Neke od razvojnih tema u trećem razredu mogu se vezati uz obitelji učenika te pomoću obiteljskog stabla prikazati učenicima razvoj njihove obitelji, pomoću toga prikazat će svoju obitelj te uvijek imati sadržaje o svojim najmilijima u pamćenju. Osim toga ako nisu znali kako se zovu neki njihovi predci naučit će. Osim obitelji razvojne teme mogu biti vezane i uz razvoj gradova i cesta u njihovoj okolini. Učenicima je potrebno objasniti te pokazati kako je njihov grad izgledao prije mnogo stoljeća. U tome im najlakše može pomoći muzej. U gradovima se nalaze muzeji s materijalnim dobrima grada te uz prezentacije te interaktivni sadržaj učenicima se na zanimljiv način može prikazati povijest njihovog grada i njihovog okruženja. Osim toga u muzejima se spoznaju novi pojmovi te vrlo je važno učenike zainteresirati za muzeje jer oni su ostavština našim budućim generacijama. Muzeji su blaga svakoga grada te ih je potrebno posjećivati da ne zaboravimo prošlost našeg grada, a samim time i prošlost naših predaka. Blagdanić S. i Kovačević Z. u svom istraživanju prikazale su kako učitelji koji prikazuju te se ograničavaju samo na udžbenik te ne proširuju svoje izvore ne mogu dati učenicima potrebnu širinu znanja te ne mogu zainteresirati učenike za gradivo. Isto tako ističu kako učitelji koji koriste različite aplikacije u svojim poučavanjima izgrađuju samopouzdanje kod učenika, kritičnost prema sadržaju koja je važna te veću zainteresiranost za sadržaj, isto tako interes za istraživanje koje je nužno u nastavnim predmetima kao što je priroda i društvo.

2.2.2. Važnost zavičajne povijesti

Proučavajući prikaz povijesnog sadržaja te same organiziranosti u nastavnom sadržaju priroda i društvo uočiti ćemo da je sami sadržaj uvijek povezan s zavičajem u kojem se nalazi učenik. „Znanja, vještine i stavovi stečeni u nastavnome predmetu Priroda i društvo omogućavaju učeniku bolje razumijevanje svijeta koji ga okružuje, lakše snalaženje u novim situacijama u prirodnome i društvenome okružju te donošenje odluka za osobnu dobrobit, dobrobit zajednice i prirode.“(Nacionalni kurikulum,2019.) Kako bi učenik u prvom razredu pojmió građivo koje se očekuje da nauči trebamo početi od njegove najuže okoline zato što učenik poznaje to okružje te putem sadržaja iz nastavnog predmeta priroda i društvo proširuje dosadašnje znanje. Poznavanje svog okruženja daje mu dobar temelj za što boljim usvajanjem sadržaja koji se pred njega stavlja. „Iz psihologije djeteta proizlazi zahtjev da učenik u školi treba najprije spoznati zavičaj. Kako učenik širi spoznaju, tako se proširuje njihov zavičaj od naselja, preko okolice, zavičajne mikroregije do domovine Republike Hrvatske.“(De Zan,2005:48) Kako učenik ide u više razrede tako se i sadržaj proširuje na veće cjeline jer i učenik se razvija kako na fizičkoj tako i na kognitivnoj razini. Takvo postupno razvijanje dovodi do razvoja osobnosti potom razvitka na kulturnoj bazi te na kraju razvijanja nacionalnoga identiteta kod učenika. „Učenjem o domu, obitelji te lokalnoj i široj zajednici, sustavno se izgrađuje osobni, kulturni i nacionalni identitet uz istodobno razvijanje osjetljivosti za druge i cjelokupno životno okružje.“(Nacionalni kurikulum,2019.) Kako bi učenicima približili zašto im je važna zavičajna povijest učitelji imaju važnu zadaću izbjegavati suhoparno definiranje nastavnog sadržaja nego se trebaju povezati s učenicima u sadašnjem dobu i približiti im njihovo okruženje odnosno njihov zavičaj. Učitelji trebaju ne samo prikazivati ljepote zavičaja nego i problematiku, karakteristike njihovog zavičaja te koje sve mogućnosti nudi njihovo okruženje. „U nastojanju da se učenje poveže sa životnim kontekstom učenika, odnosno okolnostima, mogućnostima, karakteristikama i problemima u kojima učenik živi, učitelj će u procesu učenja i odgoja osposobljavati učenika ne samo za snalaženje u životnom okruženju radi ostvarivanja učenikove samostalnosti već i u aktivnom sudjelovanju u obliku tog okružja koje će mu olakšati proces samoorganiziranja, iskustva i učenja.“(Rendić Miočević, 2005:178) Didaktička pravila kazuju nam da u poučavanju pojmova potrebno je polaziti od bližem ka daljem, od lakšeg prema težem te od poznatog prema nepoznatom upravo načelom zavičajnosti ostvariti ćemo ta didaktička pravila. Kako bi načelo zavičajnosti ostvarili učeniku se treba približiti njegovo okruženje te će se on tako lakše promaći u svojoj okolini te biti samostalna i dogovorna osoba

u svom zavičaju. „Načelo zavičajnosti ili životne blizine ostvaruje se povezivanjem nastave prirode i društva s učeničkim okruženjem, koje se može promatrati sa stajališta prostorne i vremenske bliskosti – doživljenosti.“(De Zan,2005:47) Pojam zavičaj podrazumijeva zemljopisni, povijesni, gospodarski i kulturni svijet pojedinog područja. Prema tome učitelji trebaju poučavati sve ove pojmove kako bi učenici dobili cjelovitu sliku o svom zavičaju. Kroz ove dijelove učenici upoznaju čime se ljudi u njihovom zavičaju bave tj. kojim djelatnostima, zatim upoznaju kako je to nekad izgledao njihov zavičaj i s kojim problemima se borio te kakve sve običaje u njihovom kraju imaju ljudi od davnina. Učitelji imaju zadatak odabrati gradivo koje će poučavati s obzirom u kojem se zavičaju nalaze te koje sve karakteristike njihov zavičaj ima kako bi učenici upoznali svoje okruženje. Upravo zato u prvom razredu uz ostali sadržaj iz nastave prirode i društva učenici uče o svom naselju potom u drugom o svojoj općini, u trećem razredu se baziraju na mikroregiju odnosno županiju te u četvrtom razredu učenici spoznaju teritorijalni prostor domovine te njezino značenje. Ovakav pregled po razredima učenicima bi trebao pomoći da svaki dio shvate temeljito te da na kraju dobiju cjelovitu sliku o svojoj domovini u kojoj žive te kako bi bili odgovorni pojedinci u njoj. Kada učenici spoznaju svoj zavičaj moći će proširiti svoje vidike i van domovine te će biti u stanju pojmiti druge države te njihove kulture i običaje. U poučavanju zavičajne povijesti učitelji ne smiju zaboraviti da učenik prvo treba spoznati povijest da bi razumio sadašnjost te promišljao o budućnosti takav razvoj nužan je za daljnje napredovanje u školi. „Potrebno je, znači, promišljati obrazovne i odgojne sadržaje i pedagošku organizaciju u školi na takav način da učenik može upoznati povijest da bi shvatio sadašnjost i tako posredno razvijao sebe, svoje mogućnosti i interese. Omogućujući takav aktivni odnos između prošle i sadašnje kulture življenja, praktičnim doživljajem i proživljavanjem, stvaraju se uvjeti za razvoj onih pretpostavki koje su nužne za daljnji razvoj i kasniji uspjeh u školi.“(De Zan,2005:178 – 179)

3. ISTRAŽIVANJE

3.1. Metodološki pristup

Istraživanje je provedeno u okviru kvalitativne istraživačke paradigme uporabom metode analize teksta. Metoda analize teksta predstavlja tehniku opisivanja i interpretiranja različitih sadržaja kako bi se došlo do spoznaje o određenim činjenicama ili pojavama. „Suvremeni pristup nastavi prirode i društva u nižim razredima osnovne škole stavlja učenika u središte nastavnog procesa“ (Boras, 2009:40) „Priroda i društvo je predmet koji nudi brojne sadržaje i ishode učenja kojima je moguće učenika staviti u aktivnu ulogu istraživača prirode i tim putem u direktan kontakt s prirodom.“ (Mažar, 2022:9) Prema udžbenicima iz prirode i društva „Istražujmo naš svijet 4“, „Priroda, društvo i ja 4“ i „Pogled u svijet 4“ za četvrti razred osnovne škole prikazat će kako i na koji način su prikazani povijesni sadržaji koji se prikazuju učenicima. Osim povijesnog sadržaja prikazat će kako su autori spomenutih udžbenika prikazali nastavne jedinice koje se tiču „Organiziranosti svijeta oko nas“ u prvom, drugom, trećem i četvrtom razredu. Prikazat će kako se vertikalno povezuju sadržaji iz nastavne cjeline „Organiziranost svijeta oko nas“. Vertikalno povezivanje se odnosi na povezivanje sadržaja istog predmeta u različitim razredima. U radu su također prikazane dvije nastavne jedinice koje se odnose na povijesna sadržaje tj. na što se treba obratiti pozornost kod obrade povijesnog dijela sadržaja. Nastavne jedinice u radu prikazane su redosljedom kako su organizirane u udžbenicima.

3.2. Ishodi iz nastavnog predmeta priroda i društvo od prvog do četvrtog razreda osnovne škole

Učenici u osnovnoj školi trebaju upoznati svijet oko njih promatrajući ga te istraživajući kako je došlo do određenih pojava. Za njih je to najbolji način učenja te će takve spoznaje ostati u njihovom dugoročnom pamćenju. „Prirodu učenici moraju zorno upoznati, promatrajući stavi i pojave, a ne spoznavati je iz knjiga, ili na temelju pripovijedanja, tj. tuđeg promatranja.“(De Zan, 1994:13) Učitelji na kraju određenih cjelina ispituju znanje koje su učenici usvojili o određenom dijelu gradiva kako bi uvidjeli što su od predviđenih ishoda učenici ostvarili. „U psihološkom smislu školsko ispitivanje znanja takav je postupak u kojem se pitanjima (podražajima), upućenom subjektu (učeniku), izazivaju reakcije znanja (odgovori). U pitanjima su sadržani zahtjevi učeniku da određena znanja , koja je prije toga stjecao, očituje u odgovorima.“(Grgin, 1994:7) Kako bi učenikovi odgovori bili potpuniji tj. kako bi učenici bolje usvojili gradivo koje se pred njih stavlja potrebno je sistematizirati gradivo. Za sistematizaciju gradiva potrebna nam je taksonomija. „Opća definicija taksonomije je konceptualna shema koja omogućava raspoređivanje i sistematizaciju događaja s obzirom na određeni princip klasifikacije.“(Jurjević Jovanović, Rukljač, Viher, 2020.) Među taksonomijama najpoznatija je Bloomova taksonomija obrazovnih ciljeva. „Njezin osnovni cilj je izrada svrhovitog i dosljednog sustava koji bi polazio od logičko – sadržajnih, pedagoških i psiholoških zakonitosti i principa učenja i poučavanja uopće.“(internetski izvor 2, preuzeto 16.9.2023.) Bloomova taksonomija obuhvaća tri područja, a to su kognitivno u kojem učenik dobiva znanje te spoznaje sadržaj potom afektivno područje ono nam govori o stavovima , interesima te učenikovo motivaciji za rad te nastavni predmet i posljednje psihomotoričko koje opisuje učenikove tjelesne aktivnosti i vještine. Sva tri područja povezana su te skupa čine cjelinu koju učitelji trebaju potaknuti, a učenici ostvariti. Kako bi postigli sva tri područja o kojima Bloom govori potrebni su nam ishodi za svaki pojedini predmet, pa tako i za nastavni predmet prirode i društva. Ishodi nam pojašnjavaju što se očekuje da učenik usvoji u određenoj temi tj. cjelini odnosno do kojih spoznaja učenik treba doći kako bi mogao nastaviti u daljnjem shvaćanju sadržaja. „Ishodi učenja su izravne tvrdnje o tome što želimo od studenata da znaju, razumiju ili budu u mogućnosti učiniti nakon što završe određeni predmet.“(Prehrambeno tehnološki fakultet u Osijeku prema University New South Wales, Australia preuzeto 16.9.2023.)

Svaki ishod ima svoje oznake te što pod njima podrazumijeva. (vidi tablicu 1) U ovom radu bit će potrebni samo ishodi za „Organiziranost svijeta oko nas“ jer pod tom cjelinom

podrazumijevaju se povijesni sadržaji. Pod cjelinom „Organiziranost svijeta oko nas“ saznajemo da će učenicima biti prikazano kako je učenikova okolina podijeljena, na koji način funkcionira te kako je čovjek kao živo, misaono/ razumno društveno te duhovno biće organizirao vrijeme oko sebe. Vremenska organizacija čovjeka važna je da bi se spoznalo što se i kada dogodilo u prošlosti. „Možemo prikazati i pratiti organizaciju vlastitoga vremena i organiziranost društva tijekom određenih vremenskih razdoblja. Svojim djelovanjem čovjek može pozitivno ili negativno utjecati na organiziranost svijeta oko sebe.“(Nacionalni kurikulum, 2019.)

3.2.1. Ishodi za prvi razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“

Za svaki razred ishodi iz prirode i društva drugačije se označavaju. Tako za prvi razred oznake su PID što označava nastavni predmet priroda i društvo zatim OŠ što označava da su ovi ishodi vezani za osnovnu školu potom koncept A što označava domenu „Organiziranost svijeta oko nas“ te brojevi 1.1. što označava da se radi o prvom razredu i prvom ishodu u konceptu. U nastavku navest ću ishode iz domene „Organiziranost svijeta oko nas“ koji su vezani za prvi razred te su preuzeti s dokumenta „Nacionalni kurikulum, 2019.“

PID OŠ A.1.2. Učenik prepoznaje važnost organiziranosti vremena i prikazuje vremenski slijed događaja.

- određuje i imenuje doba dana, dane u tjednu i godišnja doba opažajući organiziranost vremena
- prikazuje vremenski slijed događaja u odnosu na jučer, danas i sutra i u odnosu na doba dana (npr. vremenska crta)

PID OŠ B.1.1. Učenik uspoređuje promjene u prirodi i opisuje važnost brige za prirodu i osobno zdravlje.

- povezuje izmjenu dana i noći i godišnjih doba s promjenama u životu biljaka, životinja i ljudi

PID OŠ B.1.2. Učenik se snalazi u vremenskim ciklusima, prikazuje promjene i odnose među njima te objašnjava povezanost vremenskih ciklusa s aktivnostima u životu.

- razlikuje dan i noć te povezuje doba dana s vlastitim i obiteljskim obvezama i aktivnostima
- promatra, prati i bilježi promjene i aktivnosti s obzirom na izmjenu dana i noći i smjenu godišnjih doba
- reda svoje obveze, aktivnosti, događaje i promjene u danu i/ili tjednu prikazujući ih na vremenskoj crti ili lenti vremena, crtežom, dijagramom, uz korištenje ikt-a ovisno o uvjetima

PID OŠ A.B.C.D.1.1. Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okružju i koristi se različitim izvorima informacija.

- opaža i opisuje svijet oko sebe služeći se svojim osjetilima i mjerenjima
- crta opaženo i označava/imenuje dijelove
- prepoznaje uzročno-posljedične veze u neposrednome okružju
- postavlja pitanja povezana s opaženim promjenama u prirodi

- postavlja pitanja o prirodnim i društvenim pojavama
- objašnjava uočeno, iskustveno doživljeno ili istraženo
- uočava probleme i predlaže rješenja

PID OŠ A.1.2. Učenik prepoznaje važnost organiziranosti vremena i prikazuje vremenski slijed događaja.

- prikazuje vremenski slijed događaja u odnosu na jučer, danas i sutra i u odnosu na doba dana (npr. vremenska crta)

PID OŠ B.1.2. Učenik se snalazi u vremenskim ciklusima, prikazuje promjene i odnose među njima te objašnjava povezanost vremenskih ciklusa s aktivnostima u životu.

- određuje odnos jučer-danas-sutra na primjerima iz svakodnevnoga života i opisuje njihovu promjenjivosti
- reda svoje obveze, aktivnosti, događaje i promjene u danu i/ili tjednu prikazujući ih na vremenskoj crti ili lenti vremena ili crtežom ili dijagramom ili uz korištenje IKT-a ovisno o uvjetima

PID OŠ A.B.C.D.1.1. Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okružju i koristi se različitim izvorima informacija.

- opaža i opisuje svijet oko sebe služeći se svojim osjetilima i mjerenjima
- prepoznaje uzročno-posljedične veze u neposrednome okružju
- postavlja pitanja o prirodnim i društvenim pojavama
- objašnjava uočeno, iskustveno doživljeno ili istraženo

Kroz navedene ishode možemo zaključiti da se od učenika očekuje da prepoznaje dijelove dana, pomoću aktivnosti kroz dan označava na vremenskoj crti/vrpici kada se koja aktivnost u danu odvija potom određuje i imenuje doba dana, dane u tjednu i godišnja doba. Uočava međusobnu povezanost te izmjenu dana i noći i izmjenu godišnjih doba. Učenik nakon završenog gradiva zna samostalno odrediti značenje pojmova jučer – danas – sutra te sve

pojmove koje je učenik usvojio na kraju nastavne cjeline zna smjestiti na vremenskoj crti/vrpici. Učenik nakon spoznaje nastavnog gradiva opaža svijet oko sebe na drugačiji način nego do sada objašnjava samostalno što se događa u prirodi te prepoznaje uzroke pojedinih pojava te koje su posljedice tih istih pojava.

3.2.2. Ishodi za drugi razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“

Za svaki razred ishodi iz prirode i društva drugačije se označavaju. Tako su za drugi razred oznake PID što označava nastavni predmet priroda i društvo zatim OŠ što označava da su ovi ishodi vezani za osnovnu školu potom koncept A što označava domenu „Organiziranost svijeta oko nas“ te brojevi 2.2. što označava da se radi o drugom razredu i drugom ishodu u konceptu. U nastavku navest ću ishode iz domene „Organiziranost svijeta oko nas“ koji su vezani za drugi razred te su preuzeti s dokumenta „Nacionalni kurikulum, 2019.“

PID OŠ A.2.2. Učenik objašnjava organiziranost vremena i prikazuje vremenski slijed događaja.

- objašnjava važnost organiziranja i snalaženja u vremenu
- mjeri vrijeme satom (urom) i/ili štopericom, očitano vrijeme iskazuje riječima, procjenjuje i mjeri trajanje svakodnevnih i ostalih životnih aktivnosti
- uspoređuje i reda događaje koji su se dogodili tijekom sata, dana, tjedna, mjeseca i godine
- služi se kalendarom
- objašnjava organiziranost vremena u godini, navodi mjesece u godini, broj dana u pojedinim mjesecima
- upisuje i planira događanja (rođendane, blagdane i sl.) u raspored i/ili vremensku crtu
- smješta događaje povezane s neposrednim okruženjem u prošlost, sadašnjost i budućnost

PID OŠ B.2.3. Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu.

- snalazi se u vremenu
- uspoređuje nedavnu prošlost i sadašnjost i predviđa buduće događaje te promjene i odnose u budućnosti
- povezuje događaje i promjene u vremenu prikazujući ih na vremenskoj crti ili lenti vremena, crtežom, grafičkim prikazom i sl., uz upotrebu IKT-a ovisno o uvjetima

PID OŠ A.B.C.D.2.1. Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okruženju i koristi se različitim izvorima informacija.

- opaža i opisuje svijet oko sebe služeći se svojim osjetilima i mjerenjima

- crta opaženo i označava/imenuje dijelove
- prepoznaje uzročno-posljedične veze u neposrednome okružju
- postavlja pitanja povezana s opaženim promjenama u prirodi. postavlja pitanja o prirodnim i društvenim pojavama
- objašnjava uočeno, iskustveno doživljeno ili istraženo
- uočava probleme i predlaže rješenja
- raspravlja, uspoređuje i prikazuje na različite načine rezultate – crtežom, slikom (piktogramima), grafom i sl.
- donosi jednostavne zaključke

Na kraju drugog razreda možemo vidjeti da se od učenika očekuje da spozna te samostalno objašnjava organizaciju vremena i prikazuje vremenski slijed. Potom u drugom razredu učenik bi trebao određivati vrijeme urom te se znati služiti štopericom kako bi odredio dio ure. U drugom razredu učenik spoznaje i samostalno objašnjava što je to kalendar, od čega se sastoji te koliko svaki mjesec ima dana. Cijelu vremensku organizaciju učenik bi trebao znati na kraju drugoga razreda samostalno odrediti na vremenskoj crti/vrpici te upisati određeni blagdan ili rođendan koji se pred njega stavlja/koji mu se zada (Božić, Uskrs, rođendan neke učenice/učenika).

3.2.3. Ishodi za treći razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“

Za svaki razred ishodi iz prirode i društva drugačije se označavaju. Tako su za treći razred oznake PID što označava nastavni predmet priroda i društvo zatim OŠ što označava da su ovi ishodi vezani za osnovnu školu potom koncept A što označava domenu „Organiziranost svijeta oko nas“ te brojevi 3.3. što označava da se radi o trećem razredu i trećem ishodu u konceptu. U nastavku navest ću ishode iz domene „Organiziranost svijeta oko nas“ koji su vezani za treći razred te su preuzeti s dokumenta „Nacionalni kurikulum, 2019.“

PID OŠ A.3.2. Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost.

- prikazuje vremenski slijed događaja na vremenskoj crti ili lenti vremena (desetljeće u životu učenika i njegove obitelji, stoljeće i tisućljeće na primjeru kulturno-povijesnih spomenika koje učenici mogu neposredno promatrati, važniji događaji i sl.) i procjenjuje njihovu važnost

PID OŠ B.3.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju.

- opisuje svoje prvo desetljeće i na vremenskoj crti ili lenti vremena prikazuje značajne događaje u svome životu

- uspoređuje prošlost i sadašnjost i predviđa promjene i odnose u budućnosti

- raspravlja o utjecaju događaja, osoba i promjena na sadašnji i budući život čovjeka

- prikazuje događaje, osobe i promjene u zavičaju tijekom prošlosti i sadašnjosti te ih predviđa u budućnosti služeći se kalendarom, vremenskom crtom, crtežom i sl., uz korištenje digitalnih interaktivnih usluga (geografske karte, vremenska prognoza...), IKT-a, ovisno o uvjetima.

Iz navedenih ishoda možemo uočiti da se od učenika na kraju trećeg razreda očekuje da prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost, te da prikazuje na vremenskoj crti/vrpci slijed događaja odnosno da prepozna desetljeće kao svoj period života te života svojih roditelja i ostale obitelji, stoljeće i tisućljeće kao vremensko razdoblje koje nam je važno za utvrđivanje povijesnih događaja. Od učenika se još očekuje da prepozna važne događaje i osobe u svom zavičaju te odredi vremenski period kada su oni živjeli.

3.2.4. Ishodi za četvrti razred osnovne škole „Organiziranost svijeta oko nas“

Za svaki razred ishodi iz prirode i društva drugačije se označavaju. Tako su za četvrti razred oznake PID što označava nastavni predmet priroda i društvo zatim OŠ što označava da su ovi ishodi vezani za osnovnu školu potom koncept A što označava domenu „Organiziranost svijeta oko nas“ te brojevi 4.4. što označava da se radi o četvrtom razredu i četvrtom ishodu u konceptu. U nastavku navest ću ishode iz domene „Organiziranost svijeta oko nas“ koji su vezani za četvrti razred te su preuzeti s dokumenta „Nacionalni kurikulum, 2019.“

PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.

- prikuplja informacije i istražuje o odnosima prirodnih i društvenih pojava
- istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena (vrijeme doseljenja Hrvata)
- istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena (najznačajniji vladari – Tomislav, Krešimir, Zvonimir, Bašćanska ploča)
- objašnjava utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka
- uspoređuje, na istraženim primjerima, odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti u zavičaju i/ili Republici Hrvatskoj i predviđa moguće odnose i promjene u budućnosti

PID OŠ B.4.4. Učenik se snalazi i tumači geografsku kartu i zaključuje o međuodnosu reljefnih obilježja krajeva Republike Hrvatske i načina života.

- snalazi se na geografskoj karti

PID OŠ A.B.C.D.4.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.

- promatra i opisuje
- postavlja pitanja
- planira istraživanje (na koji način doći do odgovora)
- provodi jednostavna istraživanja i prikuplja podatke

Učenik na kraju četvrtog razreda tj. nakon spoznavanja novih nastavnih sadržaja trebao bi biti u mogućnosti pripovijedati o prošlosti odnosno o prošlim događajima u domovini Republici Hrvatskoj te bi trebao poznavati te samostalno prepričavati događaje iz života osoba iz njegovog zavičaja. Putem istraživanja trebao bi prikupljati informacije te ih samostalno interpretirati te je u mogućnosti pripovijedati o kraljevima i bitnim spomenicima koji se vežu uz domovinu te njegov zavičaj. Učenik bi svaki događaj, koji je u mogućnosti samostalno ispričati, smjestiti na vremenskoj crti/vrpici te snalaziti se na reljefnoj i geografskoj karti.

4. USPOREDBA POVIJESNOG SADRŽAJA U TRI UDŽBENIKA PRIRODE I DRUŠTVA

U ovom poglavlju uspoređivati ću povijesni sadržaj u tri udžbenika iz prirode i društva za četvrti razred osnovne škole. Udžbenici koji su korišteni dolaze od izdavača Školska knjiga, Alfa i Profil Klett. Kako su sadržaji raspoređeni, kada su Hrvati došli na današnja područja, koje se sve znamenite osobe spominju tj. o kojim će osobama učenici četvrtog razreda učiti te spoznavati koja su njihova postignuća zatim što je naša domovina i hrvatski narod pretrpjeli kako bi danas imali slobodnu i neovisnu Republiku Hrvatsku sve ove teme prikazane su u tablici. Na kraju poglavlja dat će se prijedlog kako bi trebao izgledati sat iz dviju nastavnih jedinica vezanih za povijesni sadržaj.

Prije samog sadržaja moram spomenuti kako je tekst u sva tri udžbenika čitko napisan te su slova istaknuta tako da učenici ne bi trebali imati problema s čitanjem pa čak i oni učenici koji nose naočale. Udžbenici izdavača Školska knjiga i Alfa koncipirani su tako da nakon teksta istaknuta su pitanja tj. dio za provjeru znanja o sadržaju je prikladno odvojen te isto tako i zanimljivosti koje nisu obvezne su također istaknute te vidno odvojene dok to u udžbeniku izdavača Profil Klett nije prikladno istaknuto. Štoviše dio za provjeru naučenog sadržaja samo se nastavlja na sadržaj tako da učenicima nije vidljivo gdje je sadržajni dio, a gdje uvježbavanje.

NASTAVNA JEDINICA : DOLAZAK HRVATA

ISTRAŽUJEMO SVIJET 4	NAŠ	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
Povijesni sadržaj počinje od dolaska Hrvata na današnje područja. Jasno je prikazano kada su se Hrvati doselili te da taj podatak nije zapisan nego su stoljećima prepričavane legende o tom		Pod nazivom „Hrvatska prije Hrvata“ prikazano je kako su prvi ljudi živjeli u špiljama koja ih je štitila od vremenskih neprilika i divljih životinja te se putem slikovnih prikaza učenicima	Sadržaj o dolasku Hrvata prikazan nešto skromnije od ostala dva udžbenika odnosno u ovom udžbeniku dosta se nabraja kakva je Hrvatska te prepričava se legenda o petero braće i

<p>dogadaju, nadalje slikovni prikaz dolaska Hrvata vjerno je prikazan te su autori udžbenika vodili brigu kakve će slike stavljati u udžbenik (slike su vjerno oslikane te učenicima mogu dočarati što su naši predci prije nosili na put, kakva im je bila odjeća, te je na njihovim licima prikazan strah od nepoznatog).</p> <p>U samom početku spominje se prvi hrvatski knez Trpimir i kameni natpis u kojem je uklesano njegovo ime te koja su bila njegova postignuća.</p> <p>U prvoj nastavnoj jedinici spominje se kako su Hrvati prije dolaska na današnje prostore bili mnogobošci te kako su se na prostoru Dalmacije prvi put upoznali s kršćanstvom te su se počeli krstiti o čemu nam govori Višeslavova krstionica koja je izrađena u doba kneza Višeslava. (prikazana je slika</p>	<p>pokazalo od čeka su se izrađivale posude te kako su izgledale.</p> <p>Vrlo malo je teksta o dolasku Hrvata na današnje područje te je vrlo dobro slikovno prikazano kako je Hrvatska bila podijeljena u 9.stoljeću.</p> <p>Knez Trpimir spominje se u slijedećoj nastavnoj jedinici s ostalim vladarima.</p> <p>Mnogoboštvo se spominje i u ovom udžbeniku te dolazak u Dalmaciju i upoznavanje s kršćanstvom te Višeslav i njegova krstionica. (prikazana je slika krstionice kako bi učenici vidjeli kako izgleda)</p>	<p>sestara koje bi više bila prikladna za usmeno prepričavanje nego kao tekst u udžbeniku.</p> <p>Knez Trpimir spominje se u slijedećoj nastavnoj jedinici s ostalim vladarima.</p> <p>Mnogoboštvo se spominje i u ovom udžbeniku te dolazak u Dalmaciju i upoznavanje s kršćanstvom te Višeslav i njegova krstionica. (prikazana je slika krstionice kako bi učenici vidjeli kako izgleda)</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

krstionice kako bi učenici vidjeli kako izgleda)		
--------------------------------------------------	--	--

NASTAVNA JEDINICA : HRVATSKI VLADARI

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
<p>Prvi vladar koji se spominje u nastavnoj jedinici je kralj Tomislav jer se knez Trpimir spomenuo u prošloj nastavnoj jedinici tako da nema potrebe za ponavljanjem sadržaja.</p> <p>Spominje se slabljenje hrvatske iza Trpimirove smrti.</p> <p>Detaljan opis hrvatskih vladara. Osim što je opisano detaljnije kada su vladali određeni kraljevi opisano je što su oni radili te koja su njihova postignuća od kojih i danas ljudi na području Hrvatske imaju korist te koju su kulturnu baštinu kraljevi ostavili iza sebe. Prikazani su spomenici hrvatskih</p>	<p>Prvi vladar spominje knez Trpimir te je to prvo spominjanje ovog vladara u sadržajnom dijelu.</p> <p>Knez Branimir spominje se kao nasljednik kneza Trpimira.</p> <p>Vidno je odvojen dio o hrvatskim kraljevima međutim sadržajno je jako kratko napisano tj. nije napisan niti jedan detalj koji bi učenicima bio zanimljiv te bi bolje i lakše upamtili određenog vladara. U udžbeniku su prikazane slike spomenika vladarima te je napisano gdje se oni nalaze.</p>	<p>Isto kao i u udžbeniku od izdavača Alfa prvo spominjanje kneza Trpimira.</p> <p>Spominje se slabljenje hrvatske iza Trpimirove smrti.</p> <p>Sadržaj o hrvatskim vladarima napisan kao jedna cjelina te je teško učenicima spoznati toliku količinu sadržaja od jednom te su slikovni prikazi ilustrirani što nije najbolja odluka jer učenicima je potrebno prikazati stvaran svijet te kako je stvarno tekla prošlost njihove domovine.</p>

kraljeva te vrlo važno nalazište Bašćanske ploče što učenicima daje uvid kako su te osobe navodno izgledale te kako izgleda nalazište gdje je upisano ime kralja Zvonimira.		
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	--

U prethodne dvije nastavne jedinice sadržaji i naslovi su se donekle preklapali te bili slični. Međutim, u dijelu povijesnog sadržaja koji nam govori što se događalo na području naše domovine nakon smrti kralja Zvonimira u udžbenicima dolazi do velikog razdvajanja.

NASTAVNA JEDINICA: HRVATSKA NAKON SMRTI KRALJA ZVONIMIRA

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
Nakon sadržaja o smrti kralja Zvonimira dolazi naslov „Borba za samostalnost“ gdje nam autori udžbenika detaljno, a opet shvatljivo učenicima četvrtog razreda osnovne škole, kazuju kako su Hrvatsku preuzeli Mađari te što je sve snašlo hrvatski narod pod mađarskom vlasti. Osim toga sadržaj dalje govori o utjecajnim plemićkim obiteljima u domovini koji su se borili za domovinu i svoje gradove. Spominju se knezovi Frankopani, Šubići, Kačići i	U ovom dijelu sadržaja spomenuti su plemići Zrinski i Frankopani te stoljetni rat s Turcima, ali ne i važnost spomenutih plemića. Vladavina Habsburgovaca opisana je, ali ne i da su upravo oni dopustili da Hrvatskom haraju Osmanlije te nisu poslali potrebnu pomoć Hrvatskom narodu. U ovom udžbeniku sadržaj je kraći nego u prvom pa tako i izbjegnuti neki detalji koji su važni za daljnju spoznaju učenika o prošlosti svoje domovine. Međutim, u ovom	Razdoblje od 12. do 19. stoljeća pojašnjeno je u vrlo kratkim tekstovima na svega dvije strane udžbenika te je istaknut jedan detalj odnosno istaknuta je jedna legenda koja je trebala biti sporedni sadržaj u ovom udžbeniku je glavni dok su ratovanja i znamenite osobe zanemarene. Ovakav opis povijesti Hrvatske učenicima neće dati ozbiljno shvaćanje te učenici neće moći doživjeti kako je to stvarno bilo u prošlosti na prostorima današnje domovine. Uz to

<p>Babonići kao jedni od naistaknutijih u borbi za hrvatsko tlo. Potom kratko se spominje da su hrvatski plemići ratovali s Osmanlijama (Turcima) te se spominje Krbavsko polje kao jedno od značajnih na kojem je hrvatska vojska izgubila bitku te pala pod utjecaj Osmanlija. Nakon kratkog upoznavanja učenika s ratom Hrvata i Osmanlija u udžbeniku slijedi tekst koji govori o najutjecajnijim plemićima Zrinski i Frankopani koji su zbog lažnih obećanja o pomoći hrvatskom narodu htjeli svrnuti s vlasti Habsburgovce. Naime u tekstu se spominje kako su Habsburgovci obećali Hrvatskoj pomoć koju nisu osigurali te su se zbog toga plemići Zrinski i Frankopani pobunili te završili obješeni kao upozorenje hrvatskom narodu da se ne buni protiv mađarske vlasti. Samim činom pogubljenja Hrvatska znatno slabi te gubi posjede</p>	<p>udžbeniku odijeljen je dio o tome gdje su živjeli pojedini staleži, čime su se bavili te kako su im izgledali domovi.</p>	<p>ovako kompleksan sadržaj ne bi smio biti zanemaren te ovako površno objašnjen.</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------

koji su pod svojom vlašću imali hrvatski plemići		
--------------------------------------------------	--	--

NASTAVNA JEDINICA: HRVATSKA U DOBA AUSTRO – UGARSKE MONARHIJE

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
Prikaz ove nastavne jedinice u ovom udžbeniku detaljno je objašnjen te se spominju vrlo važne osobe za hrvatsku povijest kao što su Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević Sakcinski, Josip Jelačić, Juraj Dobrila, Ante Starčević, Eugen Kvaternik, Mihovil Pavlinović, Ivan Mažuranić, Josip Juraj Strossmayer. Spominju se njihova djela koja su zauvijek promijenila tijek života u Hrvatskoj te zauvijek ostala upisana u našoj povijesti. Svakom od njih u ovom udžbeniku samim spomenom odaje se počast za sve učinjeno.	U ovom udžbeniku spominju se samo tri hrvatska velikana, a to su Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević Sakcinski i Ivan Mažuranić. Skromnije je opisano kako je tekla borba za Hrvatski jezik, a samim time i hrvatske povijesti.	Povijesni značaj kao što je borba za Hrvatski jezik se spominje samo u jednoj rečenici što je premalo za tako važan detalj u povijesti.

NASTAVNA JEDINICA: HRVATSKA U 20.STOLJEĆU

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
Sadržaj je vrlo detaljno opisan te podijeljen na više	Nešto skromnije nego u udžbeniku <i>Istražujemo naš</i>	U ovom udžbeniku nije istaknuta posebno nastavna

<p>podnaslova. Prvi naslov je „Prva Jugoslavija“ te učenicima na njima shvatljiv način opisuje što je značio pojam „Prva Jugoslavija“, koji su sve značajni ljudi bili prisutni u takvoj zajednici točnije spominje se Stjepan Radić kao jedan od najznačajnijih osoba u tom razdoblju za hrvatsku povijest potom pod ovim naslovom spominje se kako je nastala Nezavisna Država Hrvatska koja nije bila dugog vijeka te koji su sve događaji uzrokovali raspad. Slijedeći naslov je u udžbeniku je „Druga Jugoslavija“ u tekstu koji je nešto kraći nego prethodni jasno se opisuje kako je hrvatski narod živio i u kakvom su položaju bili. Ova cjelina završava s vrlo jasnim opisom kako je došlo do osamostaljenja Hrvatske.</p> <p>Nakon ove teme tj. ovog poglavlja u hrvatskoj povijesti u prvom udžbeniku radi se presjek. U tom razdoblju bile su značajne brojne osobe odnosno</p>	<p><i>svijet 4</i> opisani su isti događaji te su se autori više orijentirali na ubojstva, progonstva odnosno život ljudi na hrvatskom tlu. Upravo je iz toga proizašlo da su autori vrlo lijepo opisali kulturu koja se razvijala u to doba te su spomenuli „Zagrebačku školu crtanog filma“. Iz spomenute škole proizašla je poznata animirana serija pod nazivom „Profesor Baltazar“ te je ona vrlo važna u povijesti Hrvatske kao uspješna serija ne samo u Hrvatskoj nego i u svijetu.</p>	<p>jedinica koja govori o hrvatskom tlu u dvadesetom stoljeću nego samo na početku nastavne jedinice „Samostalna Republika Hrvatska“ spominje se u dvije rečenice kako je na hrvatskom području stradalo mnoštvo ljudi i da je uništeno mnogo ustanova i kuća u tri rata koja su vođena u 20.stoljeću.</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>znanstvenici i izumitelji koje nikako ne bi smjeli preskočiti kada je riječ o povijesti. Njihovi izumi te književna djela žive i danas te je upravo zato neizostavno spomenuti ih kada je riječ o hrvatskoj u dvadesetom stoljeću.</p>		
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	--

NASTAVNA JEDINICA: SAMOSTALNA REPUBLIKA HRVATSKA

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
<p>Povijesni sadržaj o osamostaljenju Republike Hrvatske napisan je detaljno te su spomenuti važni datumi koji su zauvijek obilježili Hrvatsku i njene stanovnike. Također je opisano i tko su bili agresori te kako je Hrvatski sabor dobio odluku o osamostaljenju i što je prethodilo takvoj odluci. Osim važnih datuma koji su spomenuti te koje je njihovo značenje, prikazani su pomoću slika pojedini spomenici u Vukovaru i Škabrnji kao vječno sjećanje na stravične zločine koji su te dogodili u tim krajevima.</p>	<p>Sadržaj je vrlo slično kao kod udžbenika <i>Istražujemo naš svijet 4</i>. Spominju se važne osobe te kako je tekao rat za osamostaljenje Hrvatske. U ovom udžbeniku sadržaj je podijeljen u više manjih podnaslova kako bi učenicima bilo lakše spoznati gradivo. Zločini koji su se dogodili u Domovinskom ratu prikazani su detaljno te na shvatljiv način učenicima u dobi od 10/11 godina.</p>	<p>Sadržaj je napisan vrlo površno te je sklopljen kao jedna cjelina što učenicima predstavlja problem jer nemaju uvid u detalje koji su važni da bi spoznali gradivo koje se pred njih stavlja.</p> <p>Slike koje su prikazane u ovom udžbeniku ne prate</p>

<p>Slike koje su prikazane u udžbeniku prate tekst što učenicima olakšava shvaćanje sadržaja.</p>	<p>Kao i kod udžbenika <i>Istražujemo naš svijet 4</i> slike vjerno prate tekst što olakšava učenicima spoznavanje sadržaja.</p>	<p>povijest nego su prikazane pomoću stripa što učenicima odaje dojam neozbiljnosti te pomoću njih neće shvatiti kako je bilo tijekom Domovinskog rata te što su sve njihovi predci proživjeli da bi oni mogli živjeti u miru.</p>
---------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

NASTAVNA JEDINICA: ZAGREB – GLAVNI GRAD REPUBLIKE HRVATSKE

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
<p>U ovom udžbeniku nastavna jedinica vezana za grad Zagreb te njegovo nastajanje slijedi nakon prethodno opisane teme. Prikazano je kako je nastao Zagreb tj. spajanjem dva naselja došlo je do nastajanja današnjeg glavnog grada. Sadržaj je popraćen slikama koje prikazuju ljepote Zagreba te ustanove u kojima su se odvijali povijesni trenutci.</p>	<p>U ovom udžbeniku nastavna jedinica vezana za grad Zagreb prikazana je u prethodnoj nastavnoj cjelini te isto kao i kod izdavača školska knjiga prikazuje kako je došlo do nastanka grada te su prikazane ljepote Zagreba putem slika.</p>	<p>U ovom udžbeniku također je tema vezana za grad Zagreb prikazana u prethodnoj cjelini. Sadržaj odnosno tekst prikazan je više statistički odnosno napisano je koliko površinski iznosi grad Zagreb. Slike koje su prikazane u udžbeniku ne prate gradivo odnosno nisu jasno opisane ustanove te spomenici koji su prikazani.</p>

NASTAVNA JEDINICA: HRVATSKA U EUROPSKOJ UNIJI

ISTRAŽUJEMO NAŠ SVIJET 4	PRIRODA, DRUŠTVO I JA 4	POGLED U SVIJET 4
<p>Sadržaj o ovoj nastavnoj jedinici prikazan je detaljno tj. objašnjava učenicima što je Europska Unija te kada je Hrvatska pristupila istoj.</p> <p>Slike prate tekst te uz slike stoji opis što je prikazano kako bi učenici shvatili važnost prikaza.</p>	<p>Kao i u udžbeniku od izdavača Školska knjiga sadržaj je detaljno prikazan e kazuje što je Europska Unija te kada joj je Hrvatska pristupila.</p> <p>Slike su vjerno prikazane te uz svaku stoji objašnjenje što prikazuje.</p>	<p>U ovom udžbeniku kao i kod prethodna dva detaljan je prikaz Europske Unije odnosno što ona predstavlja te kada joj je Hrvatska pristupila.</p> <p>Prikaz slike je kao i kod prethodna dva udžbenika. Slike vjerno prikazuju važnosti Europska Unije.</p>

Nakon pregleda povijesnog sadržaja u sva tri udžbenika možemo zaključiti da su neki napisani stručnije, detaljnije te primjerenije dobi učenika dok su neki prikazali povijesni sadržaj vrlo površno te se trebaju malo više odvažiti i ući u srž sadržaja te opisati učenicima što se sve odvijalo na područjima njihove domovine.

4.1. Prikaz dvaju nastavnih jedinica povijesnog sadržaja

U ovom poglavlju bit će prikazano kao bi trebale biti obrađene nastavne jedinice „Hrvatska u dvadesetom stoljeću“ i „Samostalna Republika Hrvatska“ nakon usporedbe tri udžbenika iz prirode i društva. U svakoj od ove dvije teme koje će obraditi bit će prikazani ishodi, međupredmetna povezanost, vrednovanje, motivacija, najava teme, glavni spoznajni dio sata, završni dio sata kojem pripada uvježbavanje, ponavljanje i vrednovanje te će prikazati plan ploče. Također, bit će spomenuta i nastavna pomagala.

Za nastavnu jedinicu „Hrvatska u dvadesetom stoljeću“ koristit će se udžbenik, prezentacija, motivacijski kviz, unaprijed pripremljena rečenice uz teksta i petominutna provjera.

Osnovna škola:		Nastavni predmet:	Priroda i društvo
Učitelj/ učiteljica:		Redni broj sata:	
Razred:	4.	Datum:	

PISANA PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT

Udžbenička jedinica:	Usvajanje novih sadržaja
Domena/koncept:	B – promjene i odnosi A.B.C.D. – istraživački pristup
Ishod:	<p>PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.</p> <p>PID OŠ A.B.C.D.4.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.</p>

<p>Razrada ishoda:</p>	<p>PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.</p> <ul style="list-style-type: none"> -prikuplja informacije i istražuje o odnosima prirodnih i društvenih pojava - istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena - objašnjava utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka - uspoređuje, na istraženim primjerima, odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti u zavičaju i/ili Republici Hrvatskoj i predviđa moguće odnose i promjene u budućnosti <p>PID OŠ A.B.C.D.4.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - provodi jednostavna istraživanja i prikuplja podatke - zaključuje - provjerava i uočava pogreške <p>osr A.2.3. Razvija osobne potencijale.</p> <p>osr A.2.4. Razvija radne navike.</p> <p>uku A.2.1. Uz podršku učitelja ili samostalno traži nove informacije iz različitih izvora i uspješno ih primjenjuje pri rješavanju problema.</p> <p>uku A.2.2. Učenik primjenjuje strategije učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz praćenje i podršku učitelja.</p> <p>uku B.2.4. Na poticaj učitelja, ali i samostalno, učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje</p>
------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

		<p>ostvoreni napredak.</p> <p>uku D.2.2. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.</p> <p>ikt A.2.1. Učenik prema savjetu odabire odgovarajuću digitalnu tehnologiju za obavljanje zadatka.</p> <p>ikt A.2.2. Učenik se samostalno koristi njemu poznatim uređajima i programima.</p>
	Međupredmetna tema:	
	Međupredmetna povezanost:	<p>OŠ HJ C.4.1. Učenik izdvaja važne podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi.</p> <p>MAT OŠ A.4.1. Služi se prirodnim brojevima do milijun.</p>
Vrednovanje: Vrednovandnovanje:	Vrednovanje za učenje:	davanje povratne informacije tijekom rada, samovrednovanje <i>Što znam, što mogu?</i>
	Vrednovanje kao učenje:	davanje povratne informacije tijekom rada, samovrednovanje <i>Što znam, što mogu?</i>
	Vrednovanje naučenog:	petominutna provjera

Metode učenje i poučavanja:	frontalni oblik
Nastavna sredstva i pomagala:	udžbenik i radna bilježnica
Mjesto izvođenja:	učionica
Literatura:	

Tijek nastavnog sata:	<p>1. Dogovor / motivacija / problemska situacija</p> <p>Nakon uvodnog pozdrava učiteljica učenicima pomoću projektora i laptopa predstavlja kviz o značajnim trenucima koji su obilježili dvadeseto stoljeće.(kviz je učiteljica/učitelj sama/sam pripremila/o) Učenici odgovaraju pomoću ponuđenih odgovora te kroz igru saznaju nove podatke o svojoj domovini. Nakon kviza slijedi najava današnje teme „Hrvatska u dvadesetom stoljeću“.</p>	
	<p>2. Spoznavanje novih nastavnih sadržaja</p> <p>Potom slijedi aktivnost u skupinama gdje će učenici dobiti rečenice prerezane na pola koje je potrebno povezati tako da dobiju smisao. Zadatak je individualno povezati rečenice ne rabeći udžbenik. Nakon toga rečenice je potrebno složiti prema slijedu</p>	

	<p>dogadaja. Nekoliko učenika čita svoje odgovore i objašnjava zašto je tako povezalo rečenice i složilo ih tim redoslijedom. Učenici koji imaju drugačije odgovore navode svoje i objašnjavaju zašto su tako riješili zadatak. Potom, učenici čitaju tekst. U pročitanoj tekstu uočavaju dijelove koji se se odnose na rečenice iz prethodne aktivnosti. Uspoređuju tekst sa svojim rečenicama. Ispravljaju pogrešno povezane i poredane rečenice te provjeravaju točnost sa svojom grupom. Jedan učenik naglas pročita rečenice potom učenici rečenice lijepe u bilježnicu.</p>	
--	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--

	<p>3. Završni dio sata</p> <p>Utvrđivanje novih nastavnih sadržaja</p> <p><i>Uvježbavanje</i></p> <p>Nakon ove aktivnosti slijedi učitelj razgovor s učenikom te ga dovodi do zaključaka vezanih uz Hrvatsku u 20. stoljeću. Učitelj učeniku postavlja pitanja:</p> <p><i>Kako se zove država u kojoj je bila Hrvatska u vrijeme početka Prvog svjetskog rata?</i></p> <p><i>Koje su opasnosti prijetile tijekom i nakon Prvog svjetskog rata?</i></p> <p><i>Što se dogodilo nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije?</i></p> <p><i>Tko je Stjepan Radić i po čemu je značajan?</i></p> <p><i>Koja je država nastala nakon raspada Kraljevine Jugoslavije?</i></p> <p><i>Pod čijim je utjecajem bila Nezavisna Država Hrvatska?</i></p> <p><i>Kako je bila organizirana Druga Jugoslavija?</i></p> <p><i>U kakvom su položaju bili Hrvati? Što se događalo?</i></p>	15

Koje su se promjene zbivale u društvu, kulturi i životu ljudi nakon Drugog svjetskog rata?

Kada je došlo do raspada Jugoslavije?

Ponavljanje

Na vremensku crtu u svojoj bilježnici učenik smješta događaje u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Nakon ove aktivnosti učenici međusobno u klupi odgovaraju na pitanja naizmjenično tako da provjeravaju međusobno odgovore.

	Vrednovanje	
	Učiteljica daje petominutni ispit znanja u kojem učenici provjeravaju svoje znanje koje su stekli na današnjem satu.	

Dodatni zadaci (problemski, istraživački i sl.)	/
Prilagodbe za učenike s teškoćama:	Prilagoditi sadržaj u skladu s učenikovim mogućnostima
Aktivnosti za rad s darovitim učenicima:	Napraviti prezentaciju o dijelu sadržaja koji je danas naučio/la na satu

Multimedijski i interaktivni sadržaji:	<u>DDS poveznica (sada nije potrebno unositi)</u>
Projektne zadaci:	

	/
--	---

Plan ploče

Hrvatska u 20. stoljeću

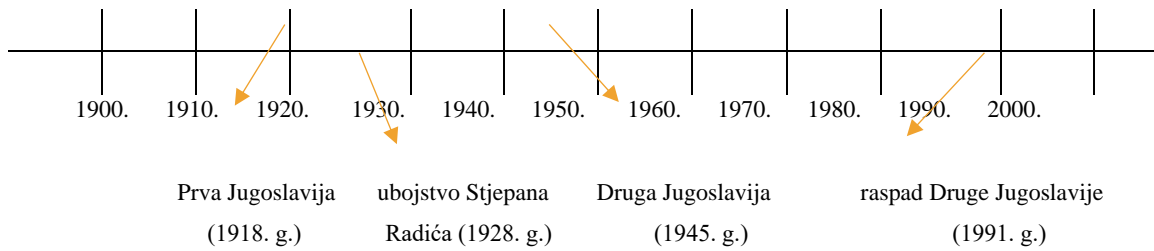
Austro-Ugarska Monarhija se po završetku Prvog svjetskog rata raspala, a Hrvatska je ušla u novu državu pod nazivom Kraljevina Jugoslavija.

U Kraljevini Jugoslaviji glavnu riječ su vodili Srbi pa se Stjepan Radić borio za hrvatske interese.

Stjepan Radić ranjen je 1928. godine u Beogradu zbog čega je kasnije preminuo.

S početkom Drugog svjetskog rata raspala se Kraljevina Jugoslavija.

Tijekom Drugog svjetskog rata osnovana je Nezavisna Država Hrvatska koja je bila pod utjecajem Njemačke i Italije.



--

Za nastavnu jedinicu „ Samostalna Republika Hrvatska“ koristit će se udžbenik, prezentacija, motivacijski kviz, unaprijed pripremljena rečenice uz teksta i petominutna provjera.

Osnovna škola:		Nastavni predmet:	Priroda i društvo
Učitelj/ učiteljica:		Redni broj sata:	
Razred:	4.	Datum:	

PISANA PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT

Udžbenička jedinica:	Usvajanje novih sadržaja
Domena/koncept:	B – promjene i odnosi A.B.C.D. – istraživački pristup
Ishod:	PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske. PID OŠ A.B.C.D.4.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.
Razrada ishoda:	PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske. - prikuplja informacije i istražuje o odnosima prirodnih i društvenih pojava - istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u

	<p>vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena (početak Domovinskoga rata, osamostaljenje Republike Hrvatske, ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju)</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava utjecaj istraženih događaja, osoba i promjena na sadašnji život čovjeka - uspoređuje, na istraženim primjerima, odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti u zavičaju i/ili Republici Hrvatskoj i predviđa moguće odnose i promjene u budućnosti <p>PID OŠ A.B.C.D.4.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili različitih izvora informacija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - provodi jednostavna istraživanja i prikuplja podatke - zaključuje - provjerava i uočava pogreške <p>osr A.2.3. Razvija osobne potencijale.</p> <p>osr A.2.4. Razvija radne navike.</p> <p>uku A.2.1. Uz podršku učitelja ili samostalno traži nove informacije iz različitih izvora i uspješno ih primjenjuje pri rješavanju problema.</p> <p>uku A.2.2. Učenik primjenjuje strategije učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz praćenje i podršku učitelja.</p> <p>uku B.2.4. Na poticaj učitelja, ali i samostalno, učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje ostvareni napredak.</p> <p>uku D.2.2. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.</p>
--	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Međupredmetna tema:		Iz prošlosti Hrvatske
Međupredmetna povezanost:		OŠ HJ C.4.1. Učenik izdvaja važne podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi. MAT OŠ A.4.1. Služi se prirodnim brojevima do milijun.
Vrednovanje: Vrednovandnovanje:	Vrednovanje za učenje:	davanje povratne informacije tijekom rada, samovrednovanje <i>Što znam, što mogu?</i>
	Vrednovanje kao učenje:	davanje povratne informacije tijekom rada, samovrednovanje <i>Što znam, što mogu?</i>
	Vrednovanje naučenog:	petominutna provjera

Metode učenje i poučavanja:	frontalni oblik
Nastavna sredstva i pomagala:	udžbenik i radna bilježnica
Mjesto izvođenja:	Učionica
Literatura:	

Tijek nastavnog sata:	<p>4. Dogovor / motivacija / problemska situacija</p> <p>Nakon uvodnog pozdrava učiteljica učenicima pomoću projektor i laptopa predstavlja kviz o značajnim trenucima koji su obilježili borbu za samostalnost naše domovine. Učenici odgovaraju pomoću ponuđenih odgovora te kroz igru saznaju nove podatke o svojoj domovini. Nakon kviza slijedi najava današnje teme „ Samostalna Republika Hrvatska“. Potom učenik nacрта u bilježnicu tablicu s tri stupca te</p>	
-----------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--

	<p>učenici u paru u prvi stupac upisuju sve što znaju ili misle da znaju o osamostaljenju Hrvatske. Ukoliko se pojave pitanja, zapisuju ih u drugi stupac <i>Želim znati</i>. Učenici predstavljaju zapisano svima u razredu. Moguće je zapisivati i raditi na ploči razrednu tablicu. U ovom dijelu nije potrebno ispravljati ukoliko netko nešto pogrešno kaže, to s učenicima treba osvijestiti kasnije ukoliko ne spoznaju sami. Nakon kviza i popunjene tablice slijedi najava današnje teme „Samostalna Republika Hrvatska“.</p>	
	<p>5. Spoznavanje novih nastavnih sadržaja</p>	

Učenik čita tekst *Samostalna Republika Hrvatska* u udžbeniku. Prema procjeni učitelja, učenici mogu tekst u udžbeniku čitati u cjelini ili se na tekstu može radio dio po dio. Nakon pročitano učenici se u paru vraćaju na zapisano u tablici. Sve što je točno zapisano označavaju kvačicom, a pogrešno zapisano označavaju npr. minusom. Ispravljeno upisuju u tablicu u treći stupac *Naučio/naučila sam*. U isti stupac zapisuju i sve novo što su pročitali, a nisu znali. Slijedi zajednička analiza u razredu. Zatim se učenici vraćaju na postavljena pitanja i o tome što žele znati više. Ukoliko nisu dobili odgovor, možda neki učenici u razredu znaju odgovor. Odgovor može dati i učitelj, a mogu se pronaći i uz pomoć računala na internetu (ovisno o mogućnostima). Razgovorom i analizom rada ističe se što znači samostalnost države, zašto je važan ulazak Hrvatske u Ujedinjene narode i Europsku uniju, zašto je započeo Domovinski rat i koje je posljedice imao za Hrvatsku.

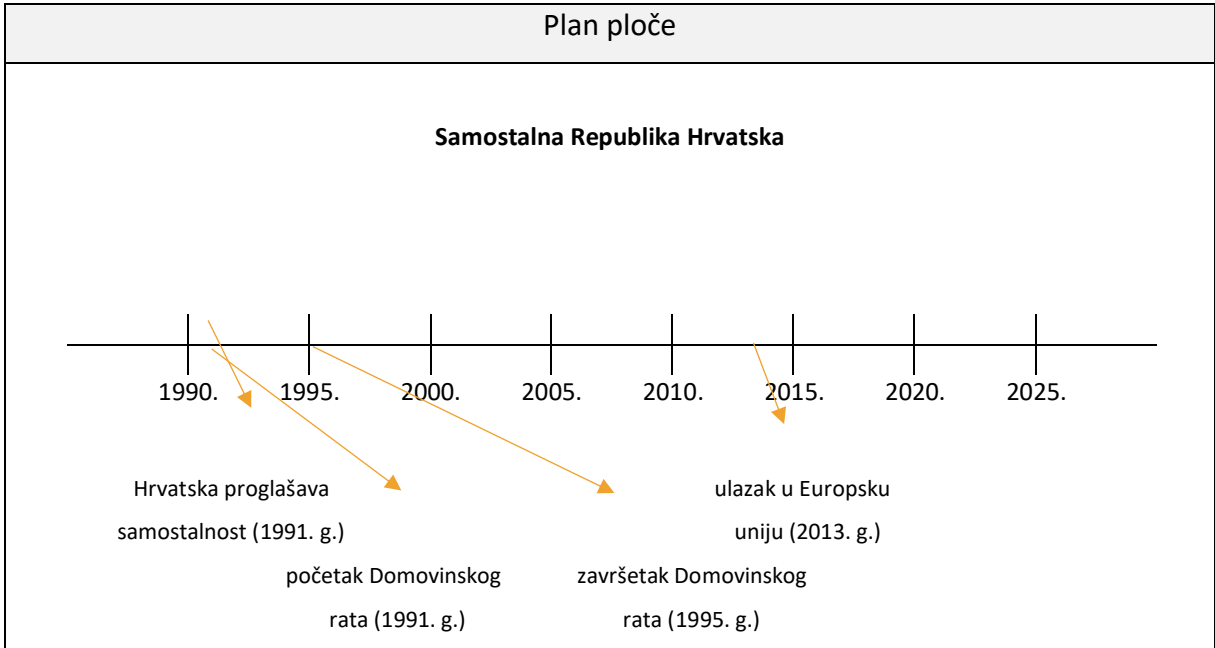
	<p>6. Završni dio sata</p> <p>Utvrđivanje novih nastavnih sadržaja</p> <p><i>Uvježbavanje</i></p> <p>Na vremensku crtu u svojoj bilježnici učenik smješta događaje u Hrvatskoj u vrijeme osamostaljenja.</p> <p><i>Ponavljanje</i></p> <p>Učenik rješava zadatke koje je zadala učiteljica ovaj oblik zadatka rješava se u parovima ili čak u skupinama te može biti natjecateljskog oblika (koji par ili grupa prvi riješe dobivaju medalju – izrađena je od papira).</p> <p><i>Vrednovanje</i></p>	16

	Te u posljednjem dijelu sata učiteljica pomoću petominutnog ispita znanja uviđa koliko su učenici usvojili na satu.	
--	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--

Dodatni zadaci (problemski, istraživački i sl.)	/
Prilagodbe za učenike s teškoćama:	Prilagoditi sadržaj u skladu s učenikovim mogućnostima
Aktivnosti za rad s darovitim učenicima:	Napraviti prezentaciju o dijelu sadržaja koji je danas naučio/la na satu

Multimedijski i interaktivni sadržaji:	<u>DDS poveznica (sada nije potrebno unositi)</u>
Projektni zadaci:	Istraži koji su važni datumi u stvaranju samostalne Republike Hrvatske te izradi prezentaciju/plakat.

--	--



Ovakav pregled nastavnog sadržaja dat će učenicima bolji uvid u nastavno gradivo te će spoznaje do kojih dođu dugotrajno ostati u pamćenju.

5. ZAKLJUČAK

Temeljem pregledane teorijske raščlambe sadržaja te pregledom različitih istraživanja u području povijesnog dijela sadržaja u četvrtom razredu osnovne škole iz nastavnog predmeta priroda i društvo mogu se izdvojiti neka usklađena stajališta pomoću kojih se dolazi do zaključka kako je poučavanje povijesti u nižim razredima osnovne škole izrazito važno za izgradnju učeničkih stajališta, a samim time i odgovornih pojedinaca u suvremenom društvu. Imajući u vidu teorijski sadržaj te sami sadržaj koji se koristi u školama tj. kojim se podučava učenike možemo zaključiti da povijesni sadržaj je izrazito važno podučavati u nižim razredima osnovne škole, ali samom povijesnom pregledu treba prethoditi poučavanje o orijentaciji u vremenu kako bi učenici mogli shvatiti kada se koji događaj u povijesti dogodio. Potrebno je paziti na dob i kognitivne mogućnosti učenika u određenoj dobi kako bi naučeno gradivo imalo značaj i ostalo u trajnom sjećanju učenika. Povijesni sadržaj u nižim razredima osnovne škole omogućuje učenicima shvaćanje svijeta oko sebe te shvaćanje znamenitosti koje svakodnevno viđaju u svojem okruženju odnosno u svom zavičaju. Analizom podataka koji se odnose na organizaciju vremena i svijeta vidljivo je da se u prvom razredu poučava sadržaj dana, doba dana, pojmovi danas – jučer – sutra, godišnja doba kako bi se učenik snalazio u vremenskim ciklusima i povezivao cikluse s aktivnostima u životu. U drugom razredu poučavanjem ure i kalendara učenici dobivaju uporište za shvaćanje vremena. Potom u trećem razredu učenjem pojmova prošlost – sadašnjost – budućnost, zatim desetljeće, stoljeće i tisućljeće učenici lakše spoznaju prošlost i događaje koji su se zbili. U četvrtom razredu učenjem povijesnih sadržaja o Republici Hrvatskoj učenici spoznaju važnost spomenika i ustanova u njihovom zavičaju te u stanju su prepričati povijesne događaje koje su se odvijale u hrvatskoj povijesti. Sama problematika koliko duboko ući u sadržaj s detaljima iz povijesti u nižim razredima ostaje upitna te nam upravo to kazuje kako je izuzetno važno raditi na što boljem i kvalitetnijem načinu poučavanja povijesti i same orijentacije u vremenu. Potrebno je očekivati, unatoč teorijskim podlogama i brojnim istraživanjima, da će ova tema i dalje biti podvrgnuta ispitivanjima te analiziranjima kako bi poučavanje povijesnog sadržaja bila što uspješnija.

6. LITERATURA

1. Bezić, K. 1997. *Metodika nastave prirode i društva – temeljni sadržaji* Zagreb: Hrvatsko pedagoško – književni zbor
2. Blagdanić, S., Kovačević, Z., Croatian Journal of Education, Vol. 15; sp.ed. No. 1/2013 str. 50, [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/CJE%20Vol.%2015%20%20Sp.Ed.No.1-2013-Blagdani%C4%87,%20Kova%C4%87Devi%C4%87%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/CJE%20Vol.%2015%20%20Sp.Ed.No.1-2013-Blagdani%C4%87,%20Kova%C4%87Devi%C4%87%20(1).pdf) (internetski izvor 1, preuzeto 14.9.2023.)
3. Boras, M. 2009. *SUVREMENI PRISTUP NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA* Br.21. 40 – 49. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/58237>
4. Braičić, Z., Đuranović, M., Klasnić, I. Croatian Journal of Education, Vol.17 sp.ed. No 1/2015. str. 83 – 95 <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/CJE%20Vol%2017%20%20Sp.Ed.No.1-2015-Brai%C4%87Di%C4%87,%C4%90uranovi%C4%87,%20Klasni%C4%87.pdf> (preuzeto 10.9. 2023.)
5. De Zan, I., 1994. *Istraživačka nastava biologije* Zagreb: Školske novine
6. De Zan, I., 2005. *Metodika nastave prirode i društva* Zagreb: Školska knjiga
7. Grgin, T., 1994. *Školska dokimologija* Jastrebarsko: Naklapa Slap
8. Jurjević Jovanović, I., Rukljač, I., Viher, J., 2020. *Vrednovanje u razrednoj nastavi* Zagreb: Školska knjiga
9. Kisovar Ivanda, T., Letina, A., Braičić, Z., 2021. *Istražujmo naš svijet 4 – radni udžbenik prirode i društva u četvrtom razredu osnovne škole* Zagreb: Školska knjiga
10. Kisovar Ivanda, T., Letina, A., Braičić, Z., 2021. *Istražujmo naš svijet 4 – radna bilježnica za prirodu i društvo u četvrtom razredu osnovne škole* Zagreb: Školska knjiga
11. Korintus, M., *Mama će doći po tebe nakon spavanja*, Djeca u Europi Vol. 5, No.10, 2013. <https://hrcak.srce.hr/file/213762> (preuzeto 10.9.2023)
12. Mažar, S. 2022. *Nastava prirode i društva i povezanost s prirodom učenika nižih razreda osnovne škole* Rijeka: Sveučilište u Rijeci, diplomski rad
13. *Nacionalni kurikulum za nastavni predmet priroda i društvo*, <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/nacionalni-kurikulumi/531> (preuzeto 3.9.2023.)
14. Rendić Miočević, I., 2005. *Učenik – istražitelj prošlosti Novi smjerovi u nastavi povijesti* Zagreb: Školska knjiga

15. Stoll, L., Fink, D., 2000. *Mijenjajmo naše škole Kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola* Zagreb: Educa, Nakladno društvo,d.o.o.
16. Svoboda Arnautov, N., Basta, S., Škreblin, S., Jelić Kolar, M., 2023. *Pogled u svijet tragom prirode i društva – radni udžbenik za 4. razred osnovne škole* Zagreb: Profil Klett
17. Štambak, N., Šarlija, T., Mamić, D., Kralj, G., Bulić, M., 2023. *Priroda, društvo i ja 4 – radni udžbenik za četvrti razred osnovne škole* Zagreb: Alfa d.d.
18. Štambak, N., Šarlija, T., Mamić, D., Kralj, G., Bulić, M., 2023. *Priroda, društvo i ja 4 – radna bilježnica za četvrti razred osnovne škole* Zagreb: Alfa d.d.
19. *Što treba znati o ishodima učenja?* , http://www.ptfos.hr/images/dokumenti/sustav-kvalitete/50web_sto-treba-znati-o-ishodima-ucenja-1-.pdf
20. Urnek,2017.Univerzitet u Sarajevu, <https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2017-12/bloomova%20taksonomija.pdf> (internetski izvor 2, preuzeto 16.9.2023.)

7. ŽIVOTOPIS

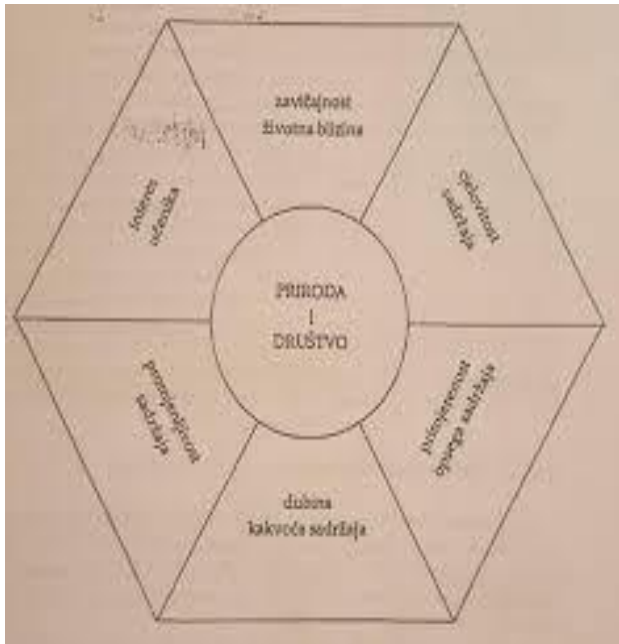
Matea Badžoka, rođena sam 10.03.1999. godina u Zadru. Po završetku Osnovne škole Bartula Kašića u Zadru nastavljam svoje školovanje u Gimnaziji Vladimira Nazora, a nakon toga na Sveučilištu u Zadru, na Odjelu za izobrazbu učitelja i odgojitelja. Posjedujem višegodišnje iskustvo u radu s ljudima, kroz različite studentske poslove. Motivirana za rad i spremna za učenje i usvajanje novih znanja i vještina kroz proces učenja i podučavanja u radu s učenicima.

E-mail adresa: badzoka.matea@gmail.com

8. PRILOZI

I. Načela nastavnog predmeta priroda i društvo

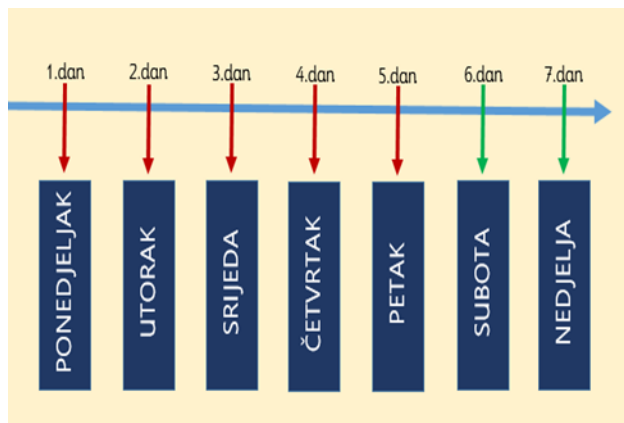
8.str



https://www.google.com/search?q=na%C4%8Dela+nastavnog+predmeta+priroda+i+dru%C5%A1tvo&tbm=isch&ved=2ahUKEwiXg5C0p8aBAxXFgv0HHdS7DREQ2-cCegQIABAA&oq=na%C4%8Dela+nastavnog+predmeta+priroda+i+dru%C5%A1tvo&gs_lcp=CgNpbWcQAzoFCAAQgAQ6CAgAEIAEELEDOggIABCxAXCDAToHCAAQigUQQzoLCAAQgAQQsQMqgwE6BggAEAUQHjoHCAAQGBcABDoGCAAQCBAeUI8GWJpIYMNaaABwAHgEgAGaAogB9y-SAQcxOC4yNi41mAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWewAQDAAQE&sclient=img&ei=MsYRZZeiLsWF9u8P1Pe2iAE&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=D8TgiSY03r8WxM

II. Dani u tjednu

17.str.



https://www.google.com/search?q=dani+u+tjednu&tbm=isch&ved=2ahUKEwiw5PeqqMaBAxVKnf0HHXQbDUUsQ2-cCegQIABAA&oq=dani+u+tjednu&gs_lcp=CgNpbWcQAzIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQ6BAgAEM6CAgAELEDEIMBOggIABCABBCxAzoKCAAQigUQsQMQQzoLCAAQgAQOsQMQgwFQ2gZY3DdgvjtoAHAAeASAAfQBiAGwEpIBBjEwLjcuMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nsAEAwAEB&scliclient=img&ei=K8cRZfCiOMq69u8P9La02AQ&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=YvK7Cb8rQOYnNM

III. Dan ima 24 sata

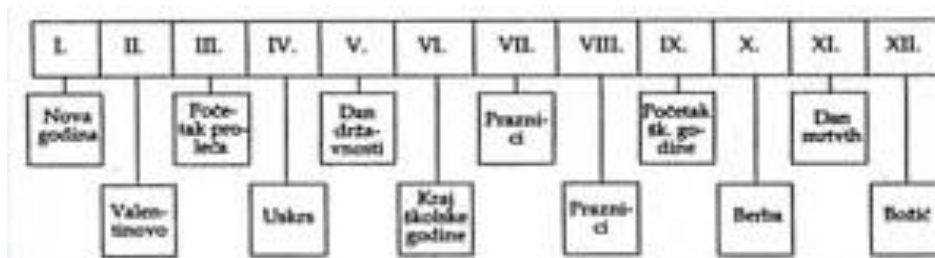
17. str.



https://www.google.com/search?q=vremenska+crt+sta+je&tbm=isch&ved=2ahUKEwiB7Lufp8aBAxW047sIHQh7A_cQ2-cCegQIABAA&oq=vremenska+crt+sta+je&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCAAQigUQOzoICAAQgAQOsQM6BQgAEIAEOgoIABCKBRCxAxBDOgYIABAIEB46BwgAEBgQgAQ6BAgAEB5QwwZYmlNgwlZoAHAAeASAAeoBiAHwEzIBBjIwLjUuMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nsAEAwAEB&scliclient=img&ei=B8YRZcHMGrTH7UPIPaNuA8&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=A05tNX-IDbYdaM&imgdii=IancX0opyYV_WM

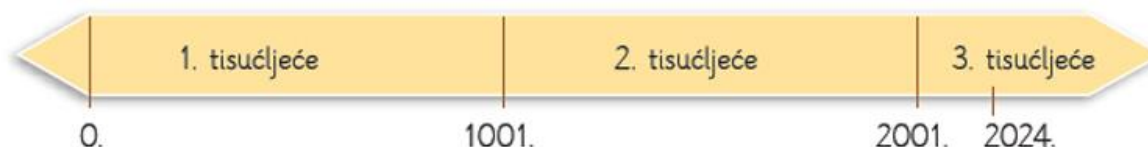
IV. Godina ima 12 mjeseci

18.str.

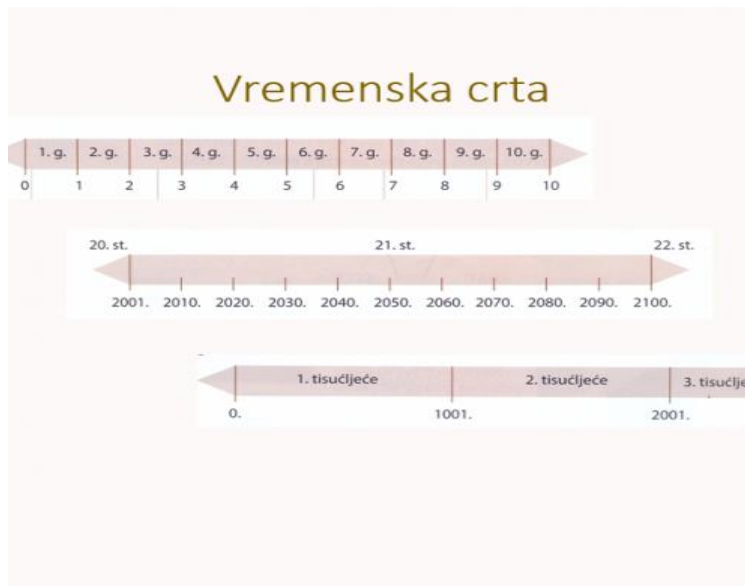


https://www.google.com/search?q=vremenska+crta+sta+je&tbm=isch&ved=2ahUKEwiB7Lufp8aBAxW047sIHQh7A_cQ2-cCegQIABAA&oq=vremenska+crta+sta+je&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCAAQigUQQzoICAAQgAQQsQM6BQgAEIAEOgoIABCKBRcxAxBDOgYIABAIEB46BwgAEBgQgAQ6BAgAEB5QwwZYmlNgwIZoAHAHAeASAAeBiAhWfEZIBBjIwLjUuMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nAEAwAEB&sclient=img&ei=B8YRZchMGrTH7UPIPaNuA8&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=lancX0opyYV_WM&imgdii=qds4HJ_d4yStM

V. Prošlost, sadašnjost, budućnost



https://www.google.com/search?q=vremenska+crta+pro%25A1lost+sada%25A1njost+budu%25C4%8Dnost&tbm=isch&ved=2ahUKEwiBkJetpsaBAxUw8LsIHU6oCKsQ2-cCegQIABAA&oq=vremenska+crta+pro%25A1lost+sada%25A1njost+budu%25C4%8Dnost&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCAAQigUQQzoFCAAQgAQ6BggAEAcQHjoHCAAQGBcABDoECAAQHjoGCAAQBRAeUPsEWI9ZYKxgaABwAHgAgAGZAYgB4BiSAQUxOS4xMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&sclient=img&ei=F8URZcGoLrDg7_UPztCi2Ao&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=hkUcbOigNomiJM&imgdii=McDzUfahKMgd-M



https://www.google.com/search?q=vremenska+crta&tbm=isch&ved=2ahUKewjC7lvopcaBAxVPnPOHHsz2DMcQ2-cCegQIABAA&oq=vremenska+cr&gs_lcp=CgNpbWcQARgAMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBggAEAgQHjIGCAAQCBAeMgYIABAIEB4yBggAEAgQHjIGCAAQCBAeOgclABCCKBRBDoggIABCABBCxAzoICAAQsQMgwfQ_gdYkSxgjitoAHAAeASAAegBiAHZE5IBBTcuOC4zmAEAoAEBggELZ3dzLXdpei1pbWewAQDAAQE&sclient=img&ei=hsQRZcKRnc-49u8PrOyzuAw&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=pB-2OAmDpkg88M

9. PRILOŽENE ILUSTRACIJE

Popis slika

I. Doba dana

16.str.



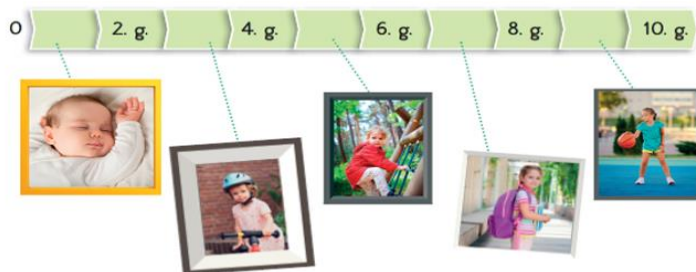
https://www.google.com/search?q=ilustracija+doba+dana&tbm=isch&ved=2ahUKEwiliOXeo8aBAxXSgv0HHeiBCUwQ2-cCegQIABAA&oq=ilustracija+doba+dana&gs_lcp=CgNpbWcQAzoGCAAQCBAeOgQIABAEoGUIABCABDoHCAAQGBCABFDQBlipYGC6Y2gAcAB4AIABxwGIAfISkgEENC4xNZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=WsIRZaXzHdKF9u8P6IOM4AQ&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=Cf0Q4L5nr8kJsM&imgdii=2ycckEIPUIHUOM

II. Promjene u prirodi

17. str.



<https://www.google.com/search?q=ilustracija+promjene+u+naturi+tijekom+godišnjih+doba&tbm=isch&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwiEtIzco8aBAxWr7LsIHVQsCIYQBxOECAEUw&biw=1349&bih=651#imgrc=zm7S6y4RYnBR5M>



https://www.google.com/search?q=ilustracija+prvo+desetlje%C4%87e&tbm=isch&ved=2ahUKEwjIqtiopcaBAxUchP0HHaCZCu8Q2-cCegQIABAA&oq=ilustracija+prvo+desetlje%C4%87e&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCAAQGBCABDoFCAAQgAQ6BAgAEB46BggAEAgQHICXBVj9OGD4QWgBcAB4AIABiOGIAegTkgEEMTcuOZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&sclient=img&ei=AcQRZYimN5yI9u8PoLOq-A4&bih=651&biw=1349&hl=hr#imgrc=V7FgFqvceXXkDM